

**SAN
KAA**

RACISME ONTRAFELD

Een inkijk in hoe personen met Afrikaanse roots in België zich anders behandeld of uitgesloten voelen

Projectcoördinatie: Evodia Uggi

Procesbegeleiding: Voices that Count

Data-analyse en procesbegeleiding: Jeroen De Wilde

Redactie: Sankaa vzw

Verantwoordelijke uitgever: Sankaa vzw – Griet Bonne, Vooruitgangstraat 323, 1030 Brussel

Vormgeving en opmaak: C3Creaties

Illustraties: Bart Haegeman

Foto's: Etienne Beel, Evodia Uggi, Nele Claeys

Uitgave: september 2022

© Sankaa vzw 2022

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder de aanduiding van: *Sankaa vzw. (2022, september).*

Racisme Ontrafeld. Een inkijk in hoe personen met Afrikaanse roots in België zich anders behandeld of uitgesloten voelen.

Alle verhalen opgenomen in dit rapport, zijn weergegeven op de exacte manier waarop ze werden neergeschreven, met als doel om geen enkele nuance of interpretatie vanuit de onderzoekers mee te geven in de verhalen. We hopen dat u als lezer met de nodige zorg en respect zal omgaan met deze verhalen en over de eventuele taal-onjuistheden kunt kijken om naar de kern van het verhaal te kunnen luisteren.

Met steun van de FOD Justitie - Cel Gelijke Kansen

RACISME ONTRAFELD

Een inkijk in hoe personen met Afrikaanse roots in België zich anders behandeld of uitgesloten voelen

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	4
Inleiding	6
Over dit onderzoek	8
Wie deelde een verhaal?	12
Wat is de context van de ervaring?	14
Hoe beleven mensen de ervaring die ze beschreven in hun verhaal?	16
Waar hebben mensen nood aan?	27
Hoe gaan mensen om met hun ervaring?	28
Welke lange termijn impact heeft de ervaring?	34
Verwachtingen naar beleidsmakers	38
Vertrouwen om racisme aan te pakken	40
Geven jongeren en ouderen een andere betekenis aan hun verhalen?	42
Hoe verschillen de verhalen van mannen en vrouwen?	43
Hoe gaat dit Luisteronderzoek verder?	44

VOORWOORD

Beste lezer,

Als mens hebben we vele essentiële behoeften om een tevreden en bevredigend leven te leiden. De behoefte aan veiligheid, verbondenheid en authenticiteit zijn drie basisbehoeften om te overleven. Deze worden echter voortdurend geschonden of blijven onvervuld tijdens raciale onderdrukking. Het voortdurende gevoel van onveiligheid, verlies van identiteit in combinatie met het ontbreken van het gevoel ergens bij te horen, resulteert in een opeenstapeling van raciale trauma's en ontkoppeling (met zichzelf/ met de maatschappij) als overlevingsstrategie. Immers, trauma is niet alleen wat ons is overkomen, maar ook wat er niet is gebeurd: wat werd verwaarloosd, onderdrukt en wat niet werd gekoesterd.

Bij het doornemen van dit rapport zult u merken dat de verhalen uit dit onderzoek een pijnlijke realiteit blootleggen, verteld vanuit de persoonlijke ervaring van meer dan 400 mensen. Hoewel we er met dit luisteronderzoek in geslaagd zijn vast te stellen dat discriminatie (wat ons WÉL is overkomen) diep geworteld is in verschillende segmenten van de samenleving en dat de impact ervan voelbaar is op tal van domeinen, moet ik bekennen dat we nog steeds een instrument missen om de diep begraven raciale trauma's te meten die we ervaren als gevolg van wat ons NIET is overkomen (de gevoelens van eigenwaarde, veiligheid en verbondenheid die niet werden gevoed). Daarom kunnen sommigen van u het gevoel krijgen dat uw ervaringen en emoties onvoldoende zijn weergegeven in dit rapport. Dat komt omdat we ons vooral hebben geconcentreerd op wat er is gebeurd, eerder dan op wat er niet is gebeurd. Daarnaast moet ik eveneens erkennen dat niet alleen het ongemak ervaren tijdens raciale onderdrukking, onvoldoende werd gecapteerd, maar ook dat al uw inspanningen om positieve veranderingen teweeg te brengen in onvoldoende mate worden weerspiegeld.

Beste lezer, mijn grootste frustratie tijdens dit proces was het feit dat ik jullie emoties, zoals pijn, tranen, angst, onzekerheden, frustraties, maar evengoed de hoop, kracht, veerkracht en liefde die jullie voor andere mensen hebben, niet in woorden kon omzetten. De taal bleef in gebreke om de pijn te benoemen die we lijden terwijl we een glimlach op ons gezicht toveren. Taal kon de woede niet verwoorden die we voelen terwijl we een brug slaan om te verbinden, laat staan de frustraties die we delen terwijl we optimisme uitstralen. Taal heeft onvoldoende reikwijdte om de hoop te omschrijven die we hebben en de liefde die we schenken terwijl ons hart intens pijn lijdt. Zo ook konden we de kracht die we uitstralen terwijl onze lichamen op hol slaan, onvoldoende bevatten, en konden we de mate van veerkracht die we behouden in tijden waarin er geen enkel teken van licht is in ons leven, slechts ondermaats aan bod laten komen. Onze taalbeperkingen lieten het niet toe.

Ik wil ook erkennen dat 410 ervaringen niet de beleving van alle mensen met Afrikaanse roots in België weerspiegelen, noch gelijkaardige ervaringen van andere minderheden.

Terwijl ik deze enkele tekortkomingen die we nu pas als inzicht hebben bekomen van ons onderzoek erken en allerm minst minimaliseer, wil ik u toch uitnodigen om bij het lezen van dit rapport, linken te leggen naar uw eigen specifieke ervaringen en zo een eigen indruk te vormen van de systemische karakteristieken van onderdrukking die in dit rapport worden geschetst alsook van de dynamieken die de onderdrukking in stand houden. Ik ben ervan overtuigd dat het feit dat dit rapport bij u terecht is gekomen, betekent dat u ons publiek bent.

Het was mijn wens op een bepaald moment tijdens dit project, dat ik wakker zou worden en dat er een magische *app* zou zijn die mij zou toelaten om de nieuwe inzichten die mijn geest al hadden bevat, te “ont”-weten, en om wat mijn ogen al hadden waargenomen te “ont”-zien. Want de kennis en de pijn die ik tijdens dit proces opdeed, bleef zich verder opstapelen bovenop de raciale onderdrukking van mijn voorouders, die van mijn kinderen, mijn familie, mijn vrienden en nu die van allen die hun ervaringen deelden via dit luisteronderzoek. Het “ont”-weten gaat over de kennis die ik liever kwijt dan rijk ben in ruil voor mijn onschuld en over de pijn die ik in mijn hart voelde, die ik liever had zien weggenomen. Omdat ik geen andere keuze had, aanvaardde ik deze kennis als een noodzakelijk kwaad. Het verplichtte me de diepte te begrijpen van de systematische raciale onderdrukking in Belgische instellingen, en van hoe deze bijdraagt tot het ontbreken van de overlevingsbehoeften van vele zwarte mensen in dit land, en uiteindelijk tot het verspillen van onnoemelijk veel talenten.

En hoeveel ik ook bijdraag tot het socio-economisch welzijn van dit land, het is dezelfde kennis die me hielp begrijpen waarom ik me nog steeds voel als een transitpassagier op een vlucht zonder bestemming. Het stelde me in staat de ontbrekende punten te verbinden aan mijn gevoel van ontkoppeling met de maatschappij waarin ik leef en waarvan ik het meest houd. Tegelijk verlichtte de nieuwe kennis het eenzaamheidsgevoel dat me omhult terwijl ik omringd ben door veel mensen. Ik kon begrijpen waarom ik me zo angstig en onveilig voelde terwijl ik door de straten vol mensen liep. Ik kan nu de frustraties en de angst begrijpen die ik koester voor de toekomst van mijn kinderen, terwijl ik woon in een van de meest ontwikkelde landen, en in een land dat als één van de veiligste ter wereld beschouwd wordt. Dus, ik leerde en ik groeide.

Tenslotte beseftte ik dat, hoewel individuen van cruciaal belang zijn bij de aanpak van rassendiscriminatie, het discours over systemische problemen de individuele verantwoordelijkheden te boven gaat. Ik moet toegeven dat dit een enorme opluchting voor me was, omdat het me hielp het enorme gewicht waarvan ik het gevoel had dat ik het moest dragen, van me af te leggen. Ook leerde ik hoe moedig, sterk, vriendelijk en bovenal nederig, mensen zijn die onder rassenonderdrukking gebukt gaan. Attitudes die enorm belangrijk zijn om discriminatie het hoofd te bieden. Ik leerde hoe zij erin slagen hun lijden te scheiden van dat van anderen om toch van belang te zijn voor andere mensen. Ik leerde hoe zij erin slagen mensen te dissociëren van hun fouten om er toch nog van te kunnen leren. Dankzij jullie, die jullie ervaringen hebben gedeeld, heb ik geleerd mijn eigen raciale onderdrukking te scheiden van die van anderen, waardoor ik tot rust kon komen en genezen. Dankzij jou, heb ik geleerd mijn verhaal te relativeren in het licht van de verhalen van vele wijze individuen die het ergste doormaken maar toch bruggen bouwen zonder barrières op te richten. Dankzij jou werk ook ik aan mijn genezingsweg door de zware bitterheid, de frustraties en de vele teleurstellingen achter me te laten, en nog steeds het geloof in de mensheid met me mee te dragen. Ik erken wel dat ik er nog lang niet ben... want zoals Ruth King zou zeggen: "Ik zou me nu graag eens op iets anders dan ras willen kunnen richten, maar hoe doe ik dat als mensen die op mij lijken steeds gekwetst worden? Hoe troost ik mijn eigen woedende hart in een zee van raciale onwetendheid en geweld? Hoe kunnen mijn daden de wereld weerspiegelen waarin ik wil leven en die ik wil nalaten aan toekomstige generaties? Hoe pleit ik voor raciale rechtvaardigheid zonder schade en haat te veroorzaken, zowel in mezelf als extern?" Dank je wel Ruth King voor deze woorden die ik nu beleef en tot de mijne heb gemaakt.

Wat mij nog rest is mee te geven dat niets van dit alles mogelijk zou zijn geweest zonder de enorme hulp die we van veel mensen hebben gekregen. Ik dank oprecht alle mensen die hun pijnlijke ervaringen hebben gedeeld. Dank u dat u uw hart voor ons heeft geopend zodat wij konden begrijpen wat er op het spel staat. Zonder jullie waren er geen verhalen om conclusies, inzichten en een pad vooruit uit af te leiden. Grote dank aan de 35 vrijwilligers die ons hebben geholpen bij het verzamelen van de verhalen. Ik weet dat het niet makkelijk voor jullie was om mensen die pijn lijden te beluisteren en dit allemaal in jullie vrije tijd te doen. Ik ken de uitdagingen die jullie hebben doorstaan, en uit de grond van mijn hart, kan ik jullie niet genoeg bedanken hiervoor. Veel dank aan de Cel Gelijke Kansen voor het toekennen van de subsidie, Nele Claeys en Saskia De Jonghe van Voices that Count voor de geweldige facilitering en Jeroen De Wilde voor de data-analyse. Mijn speciale dank gaat uit naar Griet Bonne, de coördinator van Sankaa vzw voor de inspirerende en coachende input, voor de steun en voor de bemoedigende feedback. Tenslotte wil ik mijn dank overbrengen aan allen die dit project in welke vorm dan ook gesteund hebben, UNIA, Hand in Hand tegen racisme, ORBIT, Kifkif en AfroMedica voor hun deskundige input, Bart Haegeman voor de cover, Etienne Beel voor de foto's en vele anderen. Dit project heeft elk succes aan jullie allen te danken. Het gaat jullie goed!

Evodia Uggi

INLEIDING

ACHTERGROND

Personen met Afrikaanse roots zijn al generaties lang een integraal onderdeel van het sociale weefsel van de Europese Unie (EU). Toch tonen meerdere studies¹ aan dat zij in de hele EU worden geconfronteerd met wijdverbreide vooroordelen en uitsluiting, en dit op verschillende vlakken.

Ook internationale instellingen, zoals de Verenigde Naties (VN), hebben hun groeiende bezorgdheid geuit over deze problematiek. Het recente VN-rapport² van de Werkgroep van deskundigen over mensen van Afrikaanse afkomst concludeerde dat rassendiscriminatie een endemisch probleem is in de Belgische instellingen. De werkgroep was vooral bezorgd over het gebrek aan erkenning van de omvang van het probleem. Dit resulteert namelijk in een, meestal onbewuste en onbedoelde maar toch systematische, uitsluiting van onderwijs, werkgelegenheid, passende huisvesting, toegang tot gezondheidszorg, ... Geloofwaardige inspanningen om racisme tegen te gaan vereisen dat deze hinderpalen eerst worden overwonnen.

Uit rapporten³ die UNIA publiceerde over de discriminatie van personen van Sub-Saharaanse afkomst (2011, 2019) bleek dat het koloniaal verleden van België tot op vandaag nog een sterke invloed heeft op de perceptie over mensen van Sub-Saharaanse afkomst. In het recente rapport⁴ van UNIA wordt aanbevolen om voldoende aandacht te schenken aan deze groep, de kennis erover uit te breiden, gerichte beleidsmaatregelen te nemen en in het publieke debat naar hun stemmen te luisteren.

- 1 Being black in the EU - FRA, EU-MIDS II (2019): <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/being-black-eu>
- 2 Statement to the media by the United Nations Working Group of Experts on People of African Descent, on the conclusion of its official visit to Belgium - OHCHR (2019): <https://www.ohchr.org/en/statements/2019/02/statement-media-United-nations-working-group-experts-people-african-descent>
- 3 Discriminatie van personen van Sub-Saharaanse afkomst: een overzicht van stereotypen, 21 maart 2011: http://unia.be/files/Z_ARCHIEF/Persdossier_2011%2003%2021_NL.pdf
Discriminatie van personen van Sub-Saharaanse afkomst: sterk verbonden met het koloniale verleden - UNIA (2017): https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Dossier_negrofobie.pdf
- 4 Discriminatie van personen van Afrikaanse origine - UNIA (2022): <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/discriminatie-van-personen-van-afrikaanse-origine-2022>

DOEL VAN HET ONDERZOEK

Als koepel van Afrikaanse zelforganisaties wil Sankaa vzw niet alleen een partner, maar vooral ook een actor zijn in de strijd tegen discriminatie en racisme in al haar vormen. Op die manier willen wij de actieve participatie en inclusie van personen met Afrikaanse roots in de samenleving bevorderen.

Tot op heden is er relatief weinig onderzoek gedaan naar discriminatie bij personen met Afrikaanse roots in België en wat we vooral missen is de stem van de mensen zelf: hoe ervaren zij discriminatie in hun dagelijks leven?

Met het luisteronderzoek 'Racisme Ontrafeld' willen we dan ook in de eerste plaats mensen een stem geven, hen aan het woord laten en hun ervaringen zichtbaar maken. Door verhalen te verzamelen bij personen met Afrikaanse roots willen we niet enkel in kaart brengen welke vormen van discriminatie ze ervaren, maar vooral inzichten verwerven over hoe ze dit beleven en hoe ze ermee omgaan. Hoe begrijpen personen met Afrikaanse roots racisme? Wat doet het met hen? Welke impact heeft dit op hun leefwereld en op de samenleving? Hoe voelen ze zich in deze situaties en wat doen ze al dan niet om hiermee om te gaan? Hebben ze steun ervaren van anderen? Wat zijn hun verwachtingen en waar hebben ze vooral nood aan?

Daarnaast willen we mensen die racisme ervaren, informeren en sensibiliseren zodat ze weten waar ze terecht kunnen wanneer ze ermee te maken krijgen.

Maar we willen verder gaan dan het individuele niveau. Op basis van de verhalen die mensen binnen dit onderzoek delen, willen we aanbevelingen formuleren, bruggen slaan met andere organisaties en acties opzetten om een antwoord te bieden op de noden van mensen die racisme ervaren.

WAAROM DE KEUZE VOOR DEZE DOELGROEP

Hoewel het interessant zou zijn dergelijk onderzoek bij verschillende gemeenschappen uit te voeren om zo tot gerichte beleidsaanbevelingen te komen voor specifieke doelgroepen, kozen we ervoor om 'Racisme Ontrafeld' te beperken tot personen met Afrikaanse roots in België en dit omwille van volgende redenen:

- Het beperkte budget en de complexiteit van onderzoek in verschillende gemeenschappen. Het bevragsinstrument dat voor dit onderzoek werd ontwikkeld kan echter mits een aantal kleine aanpassingen ook in andere minderheidsgroepen worden ingezet.
- Dit onderzoek past in de beleidskeuzes van Sankaa vzw voor de komende jaren: het versterken van sleutelfiguren binnen de gemeenschap, mensen een stem geven, aan de slag gaan met signalen van onze achterban, bruggen bouwen met anderen, ...
- We vinden weinig (wetenschappelijke) studies over hoe onze specifieke doelgroep, personen met Afrikaanse roots, racisme en discriminatie ervaren. Nochtans vertellen onze verenigingen dat hun leden er vaak mee worden geconfronteerd.
- Uitsluiting en discriminatie van mensen met Afrikaanse roots in België verschilt met die van de andere minderheidsgroepen en is sterk verbonden met het koloniaal verleden.
- De stap naar meldingen is niet evident omwille van een aantal redenen: mensen weten niet waar ze terecht kunnen, ze hebben geen vertrouwen in bestaande instanties, de bewijslast ligt bij de slachtoffers, ... Ook UNIA onderschrijft dat de officiële cijfers slechts het topje van de ijsberg zijn en dus niet de werkelijke situatie weerspiegelen.
- De ondervertegenwoordiging van onderzoekers met Afrikaanse roots in academische onderzoeken en studies rond maatschappelijk relevante issues zoals discriminatie.
- Als Afrikaanse koepel kennen we deze doelgroep door en door. We kennen hun gevoeligheden, weten wat werkt, wat niet en hebben een vertrouwensband met hen opgebouwd waardoor we mensen kunnen bereiken die in mainstream onderzoeken vaak niet worden bereikt.

Zeker voor onderzoek naar traumatische ervaringen zoals discriminatie en racisme is het creëren van een veilige ruimte waar slachtoffers van racisme zichzelf mogen zijn, zich begrepen en gezien voelen en in connectie kunnen en mogen staan met anderen, cruciaal.

OVER DIT ONDERZOEK

METHODOLOGIE

Discriminatie is niet enkel een individueel probleem maar vooral een systemisch en structureel probleem. Verschillende vormen van uitsluiting zoals ras, gender, klasse, religie, seksualiteit... zijn met elkaar verweven en versterken elkaar (intersectionaliteit). Deze meervoudige discriminatie maakt dat personen met Afrikaanse roots zich vaak helemaal onderaan de sociale ladder bevinden.

Om de complexiteit van discriminatie en racisme te vatten, hebben we bewust gekozen om voor het onderzoek 'Racisme Ontrafeld' gebruik te maken van de Grootchalige Luistermethodiek op basis van SenseMaker. Het is een methode gericht op het verzamelen van een groot aantal verhalen bij mensen, om hun realiteit en wat voor hen belangrijk is beter te begrijpen. Meerstemmigheid staat zo centraal. 'Sensemaking' vormt de kern van het proces: betekenis maken en geven. De methode wordt vaak gebruikt om het moeilijk meetbare in kaart te brengen: zaken die moeilijk te vatten zijn in cijfers of moeilijk na te gaan zijn met een gewone standaard enquête. Denk maar aan het begrijpen van conflicten tussen gemeenschappen, inzicht krijgen in begrippen als 'veerkracht', 'inclusie', 'empowerment', en dus ook 'racisme'.

5 Irene Guijt, Maria Veronica Gottret, Anna Hanchar, Steff Deprez, Rita Muckenhirn, 2022, The Learning Power of Listening: Practical guidance for using SenseMaker, p 17-19

HOE WERKT SENSEMAKER IN DE PRAKTIJK?

Als startpunt vragen we aan mensen om een persoonlijk verhaal te delen. Het zijn beschrijvingen van ervaringen, momenten, situaties, ... over een bepaald thema – in dit geval over hoe mensen racisme ervaren. De ervaringen worden getriggerd door een centrale vraag die voor iedereen hetzelfde is. Deze mini-verhalen zijn korte anekdotes zoals je ze zou vertellen aan vrienden, familie of burens op straat, in de lift, op de bus, ... Mensen worden ook gevraagd om hun verhaal een titel te geven. Onmiddellijk na het delen van het verhaal leggen we de verhalenvertellers een reeks extra bijvragen voor, over dat persoonlijke verhaal dat ze gedeeld hebben.

SenseMaker verschilt significant van andere narratieve onderzoeksmethoden zoals veldobservaties of diepte-interviews. Het is een vorm van gedistribueerde etnografie, omdat het de verantwoordelijkheid voor de interpretatie van de verhalen in eerste instantie verschuift van de onderzoeker naar de deelnemers zelf⁹. Door deze zelfinterpretatie elimineert SenseMaker grotendeels de interpretatie van de onderzoeker, aangezien deelnemers betekenis toekennen aan hun eigen micro-verhalen. Dit maakt grootschalige exploraties mogelijk, vermindert de bias van de onderzoeker, en maakt een meer objectieve analyse mogelijk.

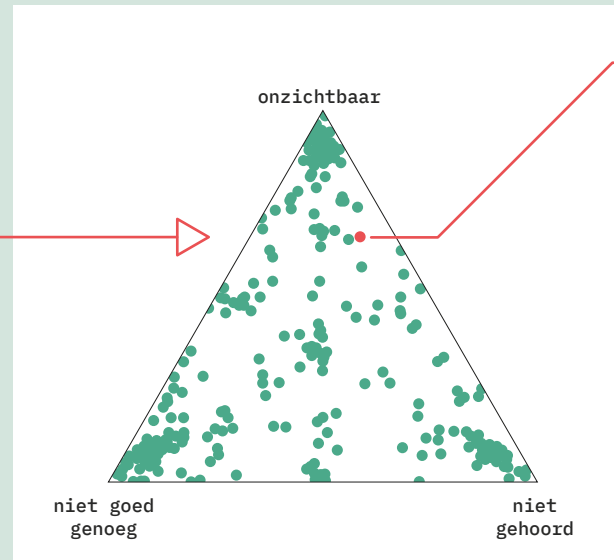
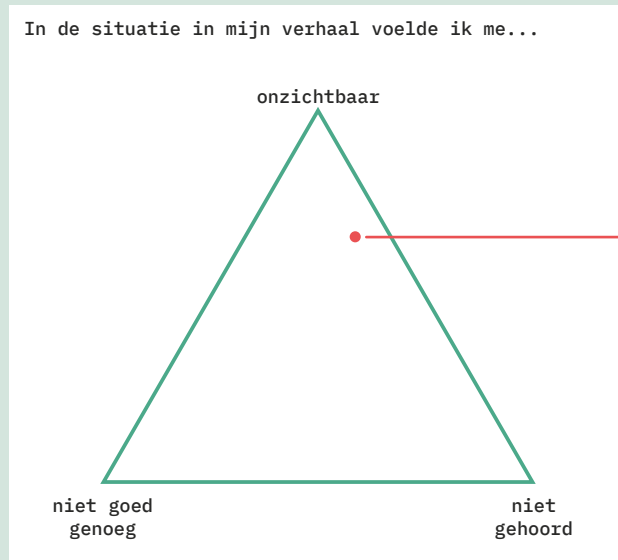
Alle verhalen en de antwoorden op de bijvragen worden digitaal gecapteerd. Specifieke software laat toe om patronen (grafieken) op basis van de antwoorden te visualiseren én terug te gaan naar de oorspronkelijke verhalen.

Het is de veelheid (in aantal) en veelzijdigheid (diversiteit in ervaringen en perspectieven) die ons in staat stelt om patronen te herkennen in de ervaringen van de (sub)doelgroepen die we onderzoeken. Zoals oosterse tapijten of fresco's fijnere patronen en meer detail genereren als er meer pixels worden gebruikt, zal de realiteit zich bij SenseMaker beter aftekenen als we meer en meer verhalen (ervaringsfragmenten) kunnen verzamelen.

SenseMaker is één van de weinige methodes die kwalitatieve en kwantitatieve gegevens combineert binnen één methodiek: enerzijds heb je de grafieken en patronen die inzichten geven, maar daarnaast geeft de tekst van de mini-verhalen bijkomende narratieve en kwalitatieve informatie voor de patronen die zich aftekenen. SenseMaker geeft een uniek inzicht in de context achter de cijfers (grafieken) en brengt deze context ook in kaart.

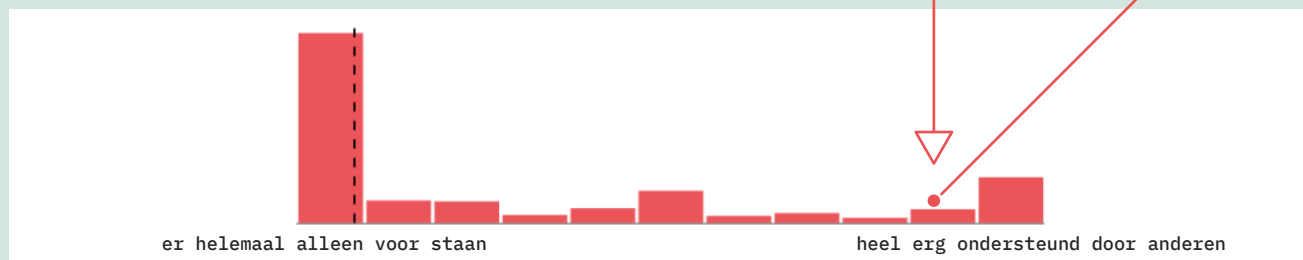
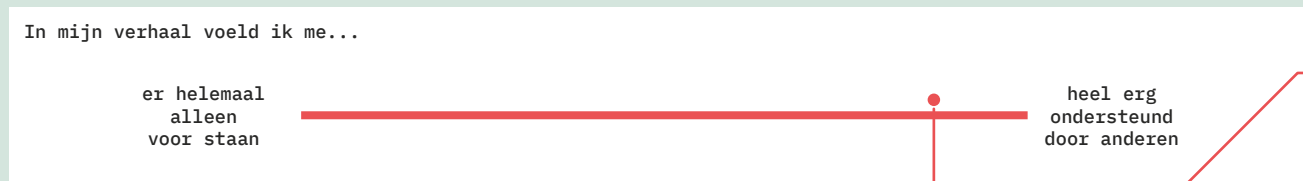
DE SENSEMAKER METHODIEK IN EEN NOTENDOP:

We vragen aan mensen om een verhaal te delen. De vertellers beantwoorden daarna een aantal vragen over hun eigen verhaal: we nodigen hen bijvoorbeeld uit om zich in te schalen tussen drie verschillende antwoordopties (in een driehoek) of tussen twee extremen (op een lijn). Als we de antwoorden van alle verhalenvertellers samenvoegen ontstaan patronen, van waaruit de corresponderende verhalen kunnen gelezen worden.

Chocolade dankzij mijn huidskleur

Toen ik begon met danslessen was ik zo beschaamd dat ik er niet meer naartoe ging. De andere kinderen bleven me chocolade noemen. Ze kwamen zelfs naar me toe om te vragen of ze me chocolade mochten noemen. Ik vroeg ze waarom en heb ik geen naam? Ze zeiden omdat ik helemaal bruin ben zoals chocolade en dat is een meer passende naam voor mij, chocolade. En ze begonnen te lachen op een zeer spottende en belachelijke manier. Ik was zo boos, beschaamd en hulpeloos dat ik stopte met danslessen.

Geen plaats op de bus

Het betreft een uitstap naar Walibi met klasvriendinnen in het vijfde middelbaar. We moeten nog een bus nemen. De bus zit goed vol. Al mijn witte vriendinnen mogen nog opstappen, ik als laatste krijg te horen dat er geen plaats meer is. Mijn vriendinnen nemen het besluit ook af te stappen uit solidariteit.

FASEN IN HET GROOTSCHALIG LUISTERONDERZOEK 'RACISME ONTRAFELD'

Ontwerp van Luisteronderzoek

Een projectteam (bestaande uit medewerkers van Sankaa vzw, UNIA, Kif Kif, Orbit, Hand in Hand tegen racisme en de jongerengroep AfroMedica) besliste over de focus van het onderzoek en het bevraginginstrument: deze bestaat uit een weloverwogen **triggervraag** die het verhaal genereert en een set van bijvragen (**betekenisvragen**). De vragen⁶ waren beschikbaar in het Nederlands, Frans en Engels. Ze werden getest en aangepast alvorens de vrijwilligers ermee op pad gingen.

Sprokkelen van verhalen

Voor het verzamelen van de verhalen werden vrijwilligers ('Oren') uit het netwerk van Sankaa vzw aangesproken en oproepen verspreid aan universiteiten en hogescholen. Een gemengde groep van 'Oren' kreeg een opleiding alvorens op pad te gaan: hierbij lag de focus op gesprekstechnieken om een onderwerp zoals racisme op een best mogelijk manier bespreekbaar te maken.

We formuleerden streefdoelen omtrent het verzamelen van het aantal verhalen uit verschillende subgroepen (vnl. leeftijd, generatie en gender) om nadien gegronde uitspraken te kunnen doen over elke (sub) groep en verschillen in trends te kunnen observeren tussen (sub)groepen.

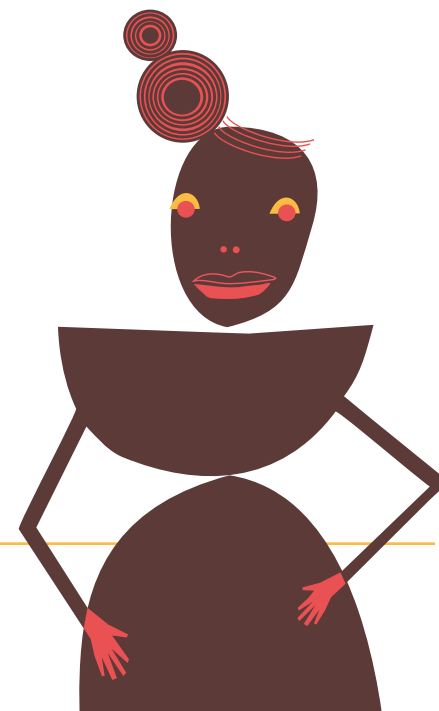
Patronen en tendensen ontdekken en bepalen

In totaal werden iets meer dan 400 verhalen verzameld. Alle grafieken op basis van de antwoorden op de betekenisvragen werden gevisualiseerd in een dashboard. Er werd een eerste deskanalyse uitgevoerd waarbij groepen vergeleken werden op basis van gender, leeftijd, generatie, éénmalige ervaringen versus situaties waarvan mensen aangaven dat ze veelvuldig voorkomen.

Samen betekenis geven, inzichten genereren, leren en nadenken over acties

In twee participatieve 'sensemaking' workshops analyseerden we met verschillende stakeholders specifieke verhalen sets. Tijdens dit collectieve 'sensemaking' proces werd de context achter de grafieken in kaart gebracht en betekenis gegeven aan de verhalen. De inzichten werden ook opgenomen in dit rapport.

⁶ Vragenlijst beschikbaar bij Sankaa vzw.

UITDAGINGEN TIJDENS HET GROOTSCHALIG LUISTERONDERZOEK

Vóór de start van het onderzoek werden de mogelijke uitdagingen in kaart gebracht en een risicoanalyse gemaakt. Tijdens de uitvoering van het onderzoek bleek de impact van enkele factoren zwaarder door te wegen dan vooraf geanticipeerd was.

Verhalen verzamelen in tijden van corona

Het verzamelen van de ervaringen vond plaats in volle corona-periode. In een Grootschalig Luisteronderzoek via SenseMaker wordt bij voorkeur, en zeker bij een gevoelig onderwerp zoals racisme, ingezet op een maximaal direct en persoonlijk contact. Vrijwilligers worden stevig opgeleid om op de juiste manier het gesprek te kunnen voeren en de vragen te kunnen stellen. Door corona en het verbod op bijeenkomsten met grotere groepen konden de opleidingen slechts later plaatsvinden dan initieel gepland. Van bij het begin werd ook de voorkeur gegeven om de verhalen via persoonlijk contact te verzamelen. Corona zorgde er echter voor dat veel mensen niet fysiek wilden afspreken en afspraken werden vaak uitgesteld of gesprekken werden online (via zoom of skype) gehouden. De coronamaatregelen hadden als gevolg dat er gedurende het ganse traject een zeer flexibele en pragmatische houding nodig was om de planning continue aan te passen.

Gemist sneeuwbaaleffect

De bedoeling was dat elk gesprek zou leiden tot een volgend nieuw contact via de respondent (sneeuwbaaleffect), maar dat bleek niet de verhoopte verwachtingen in te lossen. Persoonlijke contacten waren al snel uitgeput, respondenten kwamen soms niet opdagen op de afspraak en Sankaa vzw had niet de tijd of mankracht om steeds nieuwe contacten te zoeken. Bovendien viel de periode van het verzamelen van de verhalen - door het uitstellen van de opleiding van de vrijwilligers o.w.v. corona - in de zomermaanden van 2021, een periode dat mensen sowieso moeilijker bereikbaar zijn.

Scepticisme rond de impact van het onderzoek

Er werden ook twijfels en kritische reacties geuit over het onderzoek. Hoewel er de voorbije jaren verschillende onderzoeken werden uitgevoerd naar racisme en discriminatie is er in de praktijk immers weinig tot niets veranderd voor personen met Afrikaanse roots. Er leeft dan ook de overtuiging dat onderzoek gebeurt om aan te tonen dat mensen hun verhaal hebben mogen delen, maar dat dit wordt gebruikt als een excuus om de situatie 'status quo' te houden.

Moeilijke gesprekken

De gesprekken zelf liepen vaak moeilijk omwille van de diepliggende trauma's bij slachtoffers. Niet elke omgeving werd als veilig ervaren. Sommige respondenten stopten tijdens het gesprek en konden niet verder gaan met hun verhaal omdat het te emotioneel werd. Ook voor de zwarte vrijwilligers waren de gesprekken vaak emotioneel zwaar. De witte vrijwilligers botsten op hun beurt op wantrouwen. In de opleiding werd hier aandacht aan besteed, maar de intensiteit van de reacties hebben we onderschat.

Veel mensen wensten hun ervaring ook niet te delen. Ze hebben over de jaren heen een olifantenhuid ontwikkeld als beschermingsmechanisme en willen niet over hun pijnlijke ervaringen praten.

Demotivatie van vrijwilligers en inzetten van nieuwe strategieën

Onlangs het organiseren van intervisiemomenten verloren veel vrijwilligers hun moed en enthousiasme om verder te gaan. Er bleven uiteindelijk weinig mensen over om 400 verhalen te verzamelen.

Er werden dan ook verschillende nieuwe strategieën uitgewerkt om alsnog voldoende verhalen te verzamelen. Er werden 'thuis-sessies' georganiseerd door Afrikaanse vrijwilligers. Een strategie die zijn vruchten afwierp, maar erg tijdsintensief was. Bijkomend werd er ingezet om via kerken waar Afrikaanse misdiensten plaatsvinden en via verenigingen, mensen te bereiken om hun verhaal te vertellen. Er werd een online campagne opgezet zodat mensen zelf digitaal hun verhaal konden inbrengen (zonder tussenkomst van een vrijwilliger).

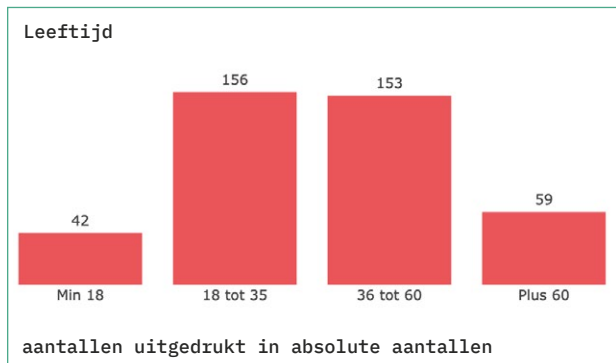
Tegenkating van organisaties die we als partners zagen, en online haat

Verschiedende organisaties die in eerste instantie als partners werden gezien, bleken toch geen bondgenoot in onze strijd tegen discriminatie. Zowel in scholen als in kerken botsen we op weerstand en was men niet bereid om actief rond dit thema aan te slag te gaan. In één geval werden de verzamelde verhalen uiteindelijk niet vrijgegeven en zelfs vernietigd.

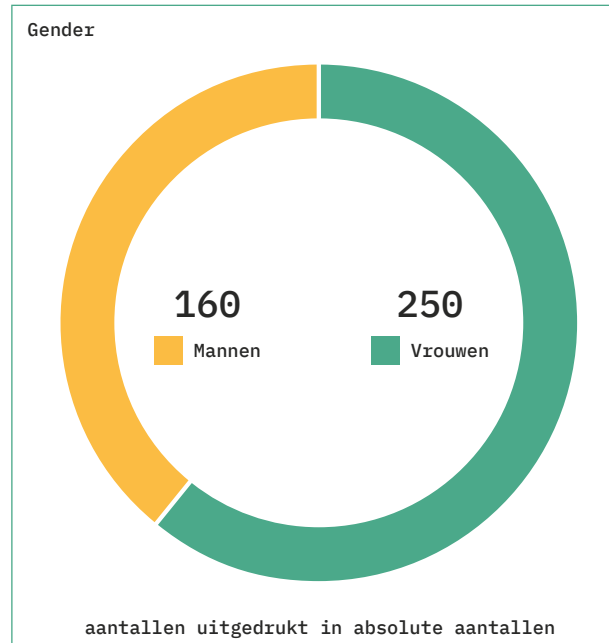
Ook de online campagne die werd opgezet om personen met Afrikaanse roots te informeren en aan te moedigen hun verhaal online te delen, werd onthaald op haat en laster.

WIE DEELDE EEN VERHAAL?

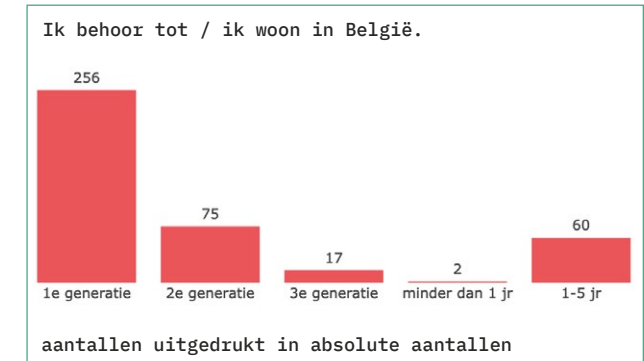
In totaal deelden 410 mensen met Afrikaanse roots een verhaal. De meeste verhalen komen van mensen tussen de 18 en 60 jaar oud. Minderjarigen en plus 60-jarigen zijn minder vertegenwoordigd in het luisteronderzoek, maar deze resultaten bevatten weliswaar belangrijke signalen voor de respectievelijke leeftijdsgroepen. Vergelijkingen tussen verschillende leeftijdsgroepen moeten echter wel steeds met de nodige nuance geïnterpreteerd worden omwille van deze lagere vertegenwoordiging.

We verzamelden in totaal meer verhalen van vrouwen dan van mannen, respectievelijk 61% en 39%.

62% van de verhalenvertellers (of 256 mensen) identificeert zich als eerste generatie, 29% (75 mensen) als tweede generatie en slechts 4% als derde generatie. 15% van de verhalenvertellers gaf aan dat ze tussen één en vijf jaar in België wonen⁷.

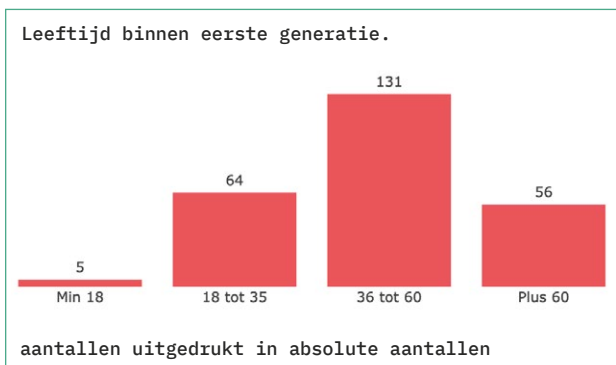

De verschillen in generatie werden gedefinieerd als volgt:

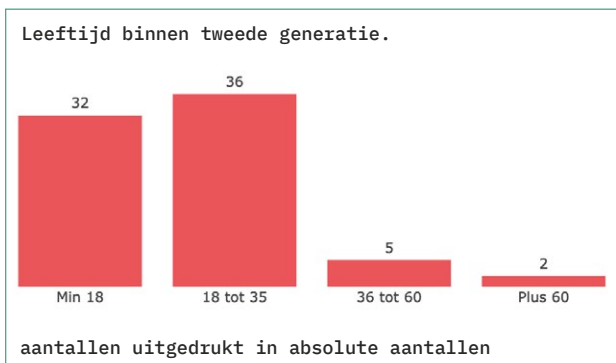
- 1^e generatie = je bent zelf niet in België geboren en je ouders zijn ook niet in België geboren
- 2^e generatie = je bent zelf in België geboren of opgegroeid, maar je ouders zijn niet in België geboren
- 3^e generatie = je bent zelf in België geboren en ook je ouders zijn in België geboren

⁷ Mogelijks vallen verschillende mensen die deze categorie aanduiden ook binnen de gebruikte definitie van “eerste generatie”, maar men kon slechts 1 antwoordoptie aanduiden.

Als we de leeftijdsverdeling bekijken binnen de eerste generatie zien we een grote diversiteit en zien we dat quasi alle verhalenvertellers vanaf 36 jaar zich tot deze eerste generatie rekenen.

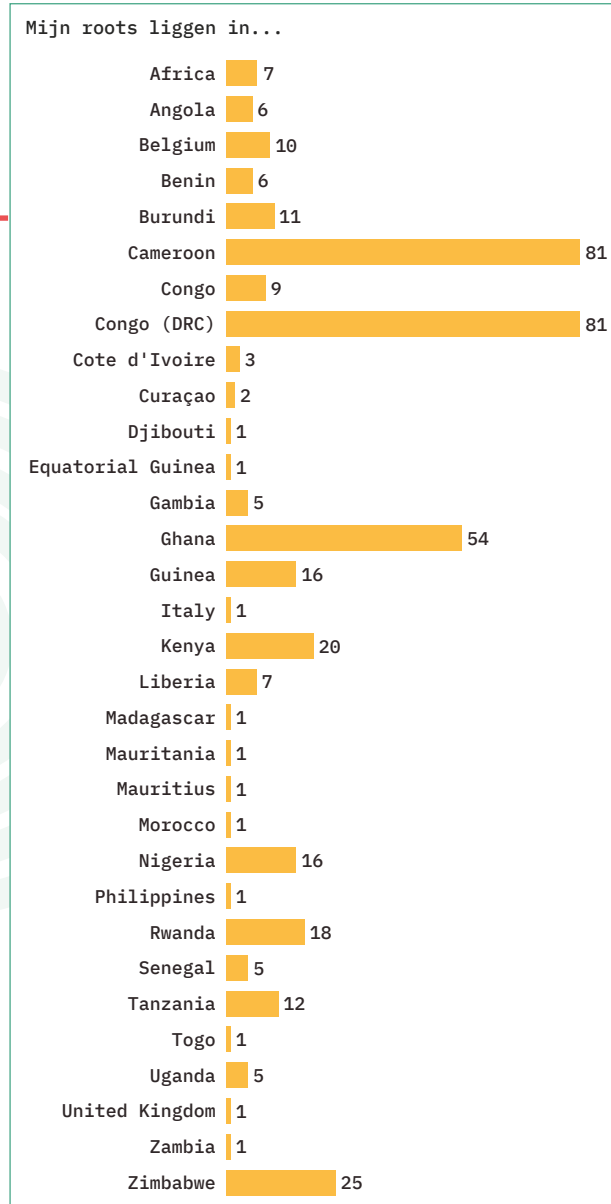

Binnen de tweede generatie zien we vooral mensen onder de 36 jaar en is de leeftijdsverdeling minder gespreid.

De roots van de verhalenvertellers liggen vooral in Kameroen, Congo DRC en Ghana. 70% van de verhalenvertellers heeft de Belgische nationaliteit.

de keuzemogelijkheid 'Africa' bevat antwoorden van verhalenvertellers die geen land hadden ingevuld of 'Africa' hadden opgeschreven.

WAT IS DE CONTEXT VAN DE ERVARING?

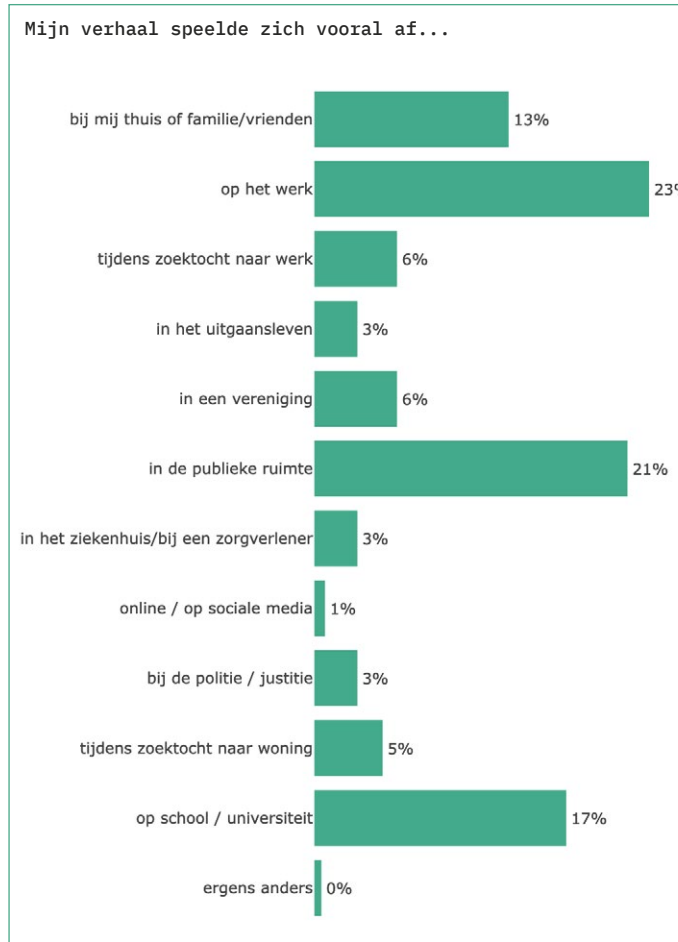
De meeste verhalen spelen zich af op het werk (23%), gevolgd door de publieke ruimte (21%), op school/universiteit (17%) en thuis of bij familie/vrienden (13%). Opvallend is het lage aantal verhalen van ervaringen die zich online/op sociale media afspelen.

Slechts 3% van de verhalenvertellers geeft aan dat het zich afspeelde bij de politie/justitie, terwijl in totaal wel 36 verhalen het woord 'politie' bevatten. Veel verhalen waar politie bij betrokken was, speelden zich af in de openbare ruimte (op straat, in een winkel, op het openbaar vervoer, ...).

Voor 41% van de 2^e generatie speelt hun verhaal zich af op school/universiteit, wat te verklaren is door de jongste leeftijdsgroepen die tot deze generatie behoren. De eerste generatie deelt vooral ervaringen die zich afspelen op het werk.

De leeftijdsgroep plus 60 jaar beschrijft het vaakst een situatie 'bij mij thuis of bij familie/vrienden' (zie pagina 17).

Werk situaties komen voor vrouwen op de eerste plaats; voor mannen zijn dat gebeurtenissen die zich op publieke plaatsen afspelen (op straat, openbaar vervoer, etc.). Vrouwen deelden ook opvallend meer verhalen die zich thuis of bij vrienden afspeelden, in vergelijking met mannen.

Mannen delen iets meer verhalen die zich afspelen in een vereniging (respectievelijk 3% en 9% voor vrouwen en mannen). Veel verhalen in dit verband hebben te maken met voetbal.

De meeste mensen hebben de situatie die ze in hun verhaal beschreven meer dan één keer meegemaakt (60%).

Ervaringen die mensen veel meemaken zijn meestal ervaringen die zich afspelen op het werk. Mensen die eenmalige ervaringen beschrijven in hun verhaal zijn vooral ervaringen die zich afspelen in de publieke ruimte.

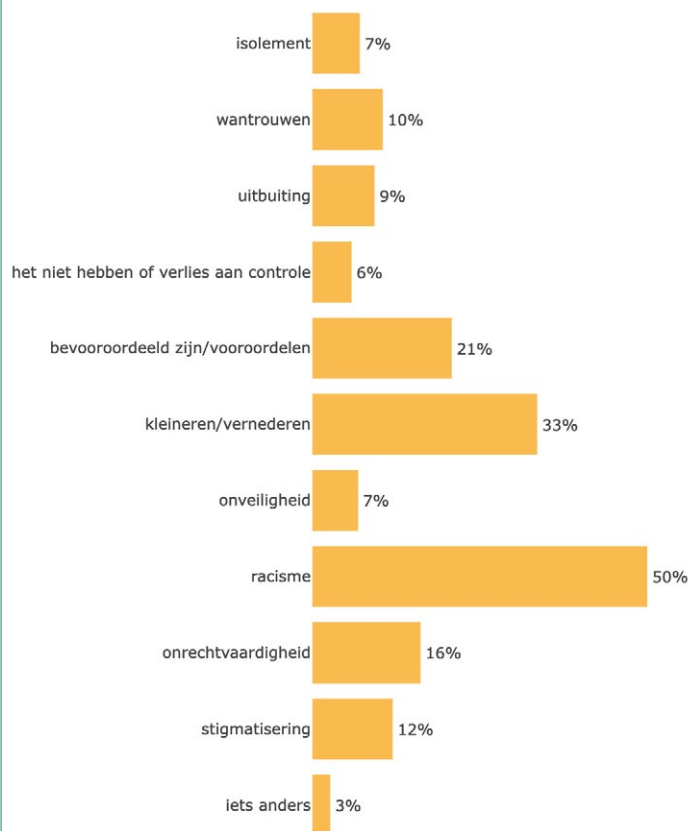
HOE BELEVEN MENSEN DE ERVARING DIE ZE BESCHREVEN IN HUN VERHAAL?

Het startpunt in een Grootschalig Luisteronderzoek is altijd een persoonlijk verhaal (zie pagina 8 'Over dit onderzoek'). Deze persoonlijke ervaringen werden getriggerd door een centrale vraag die voor iedereen hetzelfde was, met name:

Kan je een recente situatie beschrijven uit jouw leven waarin je voelde dat je anders behandeld of uitgesloten werd. Wat gebeurde er precies? Maar vooral: Waarom is deze ervaring je bijgebleven en wat heeft het met jou gedaan?

Mijn verhaal gaat vooral over...

het totaal van de percentages is meer dan 100% omdat men 2 antwoordopties kon aanduiden

De triggervraag bevatte heel bewust niet het woord racisme. In een bijvraag werd gepolst in hoeverre verhalenvertellers het **thema** van hun verhaal als racisme zouden weergeven.

De helft van alle verhalenvertellers geeft aan dat hun verhaal vooral gaat over racisme, gevolgd door 'kleineren/vernederen', 'bevoordeeld zijn/vooroordelen', 'onrechtvaardigheid' en 'stigmatisering'. Racisme wordt het meest aangeduid als thema, maar lang niet door iedereen.

Vrouwen geven iets vaker aan dan mannen dat hun verhaal gaat over het thema onveiligheid (9% vs 3% voor mannen), of over stigmatisering (14% vs 9% voor mannen). Voor mannen gaat het vaker dan voor vrouwen over het thema uitbuiting (12% vs 8% voor vrouwen).

Hoe jonger de leeftijd van de verteller, hoe meer het thema racisme gelinkt wordt met het verhaal. Dit valt ook op als we de generaties bekijken. De tweede generatie benoemt 'racisme' opvallend frequenter (60%) dan de eerste generatie (45%). De eerste generatie benoemt 'kleineren/vernederen' en 'uitbuiting' meer dan de tweede generatie.

Een deelnemer uit een sensemaking workshop vult hierover het volgende aan: "Door sociale media zien jongeren ongefilterd wat anderen over de hele wereld posten, zien ze veel meer wat niet OK is en hoe anderen zaken benoemen, waardoor jongeren allicht sneller het woord racisme in de mond nemen".

De tweede generatie benoemt 'racisme' opvallend frequenter dan de eerste generatie. De eerste generatie benoemt 'kleineren/vernederen' en 'uitbuiting' meer dan de tweede generatie.

Wanneer we naar de verhalen van de eerste generatie kijken die zich thuis afspelen of bij familie/vrienden, merken we dat deze overwegend geassocieerd worden met vernedering/kleineren of uitbuiting (en veel minder met racisme). Dit patroon wordt nog sterker wanneer we enkel naar de oudste leeftijdsgroep kijken (60-plussers). We lazen deze 19 verhalen.

- In veel gevallen komt de schoonfamilie naar voren: de persoon met Afrikaanse roots voelt zich nooit helemaal aanvaard of serieus genomen. Wantrouwen overheerst (“ze is hier voor het geld”, “ze is hier voor de papieren”, “wat hij zegt zal wel niet kloppen”). Soms gaat dit nog verder en is er sprake van machtsmisbruik van de (ex-)man of schoonfamilie (“ik mag mijn kinderen niet meer zien”, “mijn witte ex-man en zijn familie hebben dit in de doofpot gestoken”).
- In vier gevallen gaat het over opmerkingen of puur pestgedrag door burens.
- Verder zijn er gesprekken met familie of vrienden waarin vooronderstellingen of stereotypen over Afrikanen aan bod komen die heel kwetsend zijn (“Jij weet toch wel hoe je een aangebrande pan kan schoonmaken?”, “Je eet kip zoals een hondje.”).

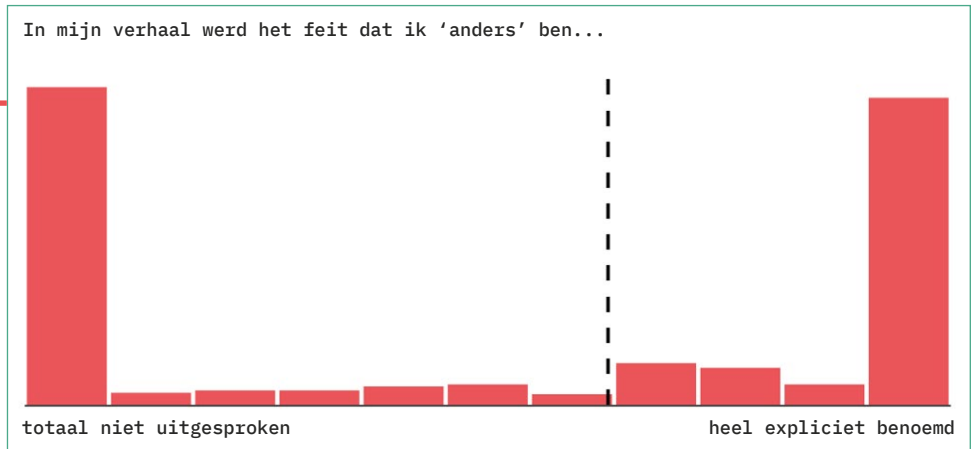

Schoonfamilie

Familie, schoonfamilie zijn de meeste racistische mensen die bestaan. Ik ben twee keer getrouwd geweest en gescheiden. De relatie loopt dan redelijk oké omdat je 200% van jezelf geeft in die relaties zonder dat enige ruimte te nemen voor jezelf. Je bent dus gewoon niemand in die relatie. Maar men tolereerde mij tot op de moment dat ik ging scheiden, dan zei mijn schoonfamilie en mijn man dan dat ik ging weglopen met de kinderen en het huis (als het kon bewegen). Je bent hier dus voor hun geld (hoeveel geld ze ook niet hebben); het kan niet anders zijn. Je bent dus 10 tal jaren met hun verbonden en soms loopt alles heel goed tot op het punt dat je moet scheiden dan ben je plotseling die negerinneke, maar al die jaren was je één van de betere dan al die apen in het apenland. Je kunt daar niet meer vanaf. Al beslis je alle rijkdom aan jouw partner en kinderen te laten bij de scheiding ze zullen je toch nog altijd zo bestempelen. Je kunt dus nooit jezelf zijn, want in het huwelijk probeer je alles te doen zodat je niemand moet teleurstellen en dat lukt, dan ben je gewoon beter dan die apen van jouw familie. Je mag dus ook nooit een fout maken, je kunt nooit falen je mag nooit zwak zijn, je mag geen zwakheid tonen, en vooral je moet 200% goed zijn maar zeker niet beter zijn dan hun.

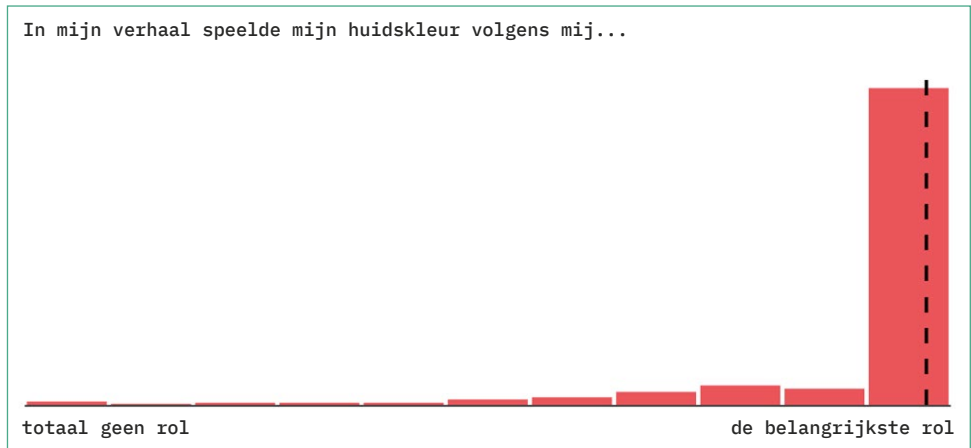
Elke balk staat voor het aantal mensen/verhalen dat zich op een bepaalde positie op een lijn tussen twee extremen 'inschaalde'. De stippellijn is de mediaan. Links en rechts van de stippellijn bevinden zich evenveel verhalen.

Bijna evenveel verhalenvertellers geven aan dat het **'anders' zijn** in hun verhaal heel expliciet benoemd werd of totaal niet werd uitgesproken werd.

Bij de oudere leeftijdsgroepen (vanaf 36 jaar), en ook bij mensen die zich rekenen tot de eerste generatie, zien we de mediaan opschuiven naar links, wat een indicatie is dat het 'anders' zijn eerder 'totaal niet' is benoemd in het verhaal.

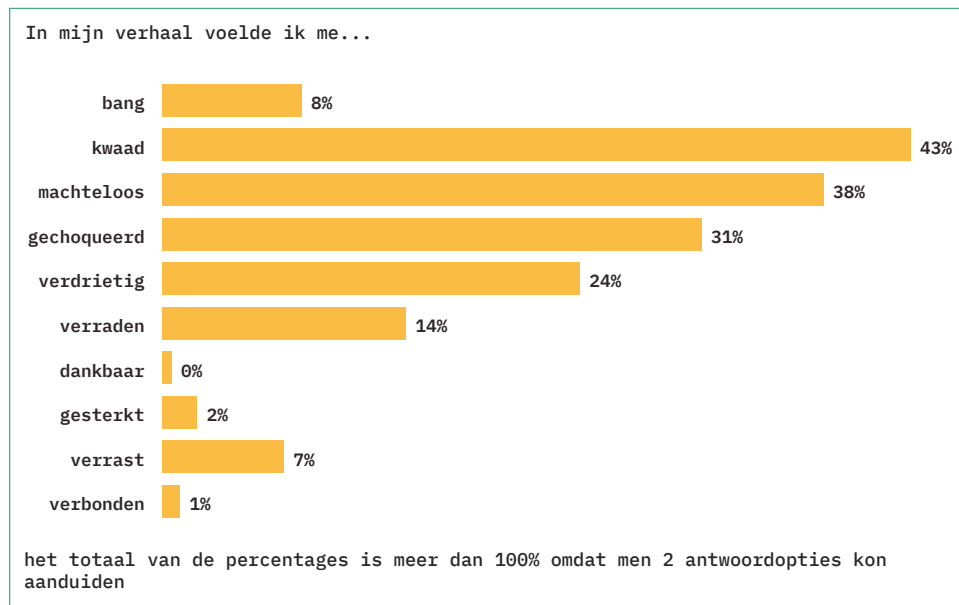
Toch geven de meeste verhalenvertellers aan dat **huidskleur** de belangrijkste rol speelt in hun verhaal.

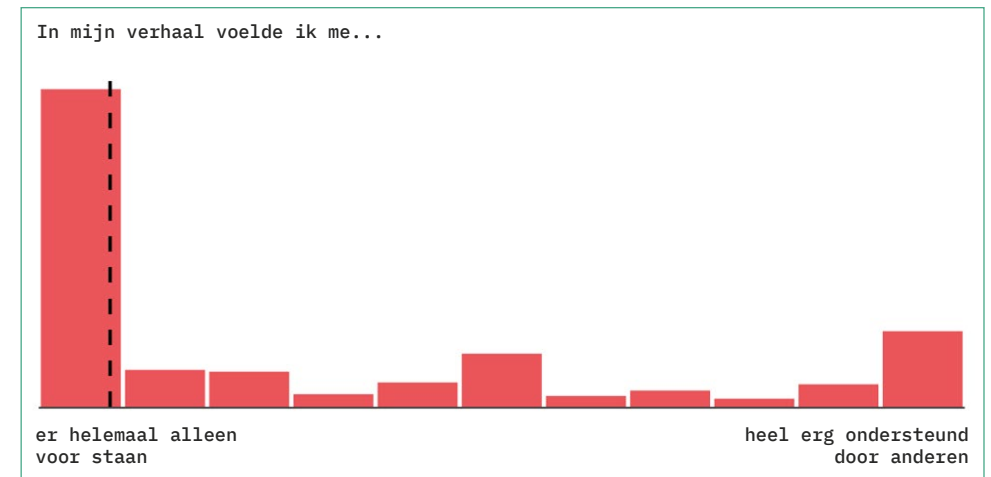
'Kwaad', 'machteloos', 'gechoqueerd' zijn de **gevoelens** die het meest verbonden worden met de verhalen die werden beschreven. 'Dankbaar', 'verbonden' en 'gesterkt' het minst.

Ongeacht of iemand de situatie in zijn/haar verhaal één keer of veel meemaakt, kwaadheid blijft het overheersend gevoel. Mensen die de situatie uit hun verhaal al meerdere keren meemaakten duiden opvallend meer aan dat ze verdrietig zijn in hun verhaal en zich machteloos voelen in vergelijking met mensen die de situatie één keer meemaakten. Het valt ook op dat zij zich veel minder gechoqueerd voelen dan de mensen die de situatie uit hun verhaal één keer hadden meegemaakt.

Mensen die zich meestal niet thuis voelen in België geven opvallend vaker aan zich bang te voelen in hun verhaal (12% vs 5% voor mensen die zich meestal wel thuis voelen in België).

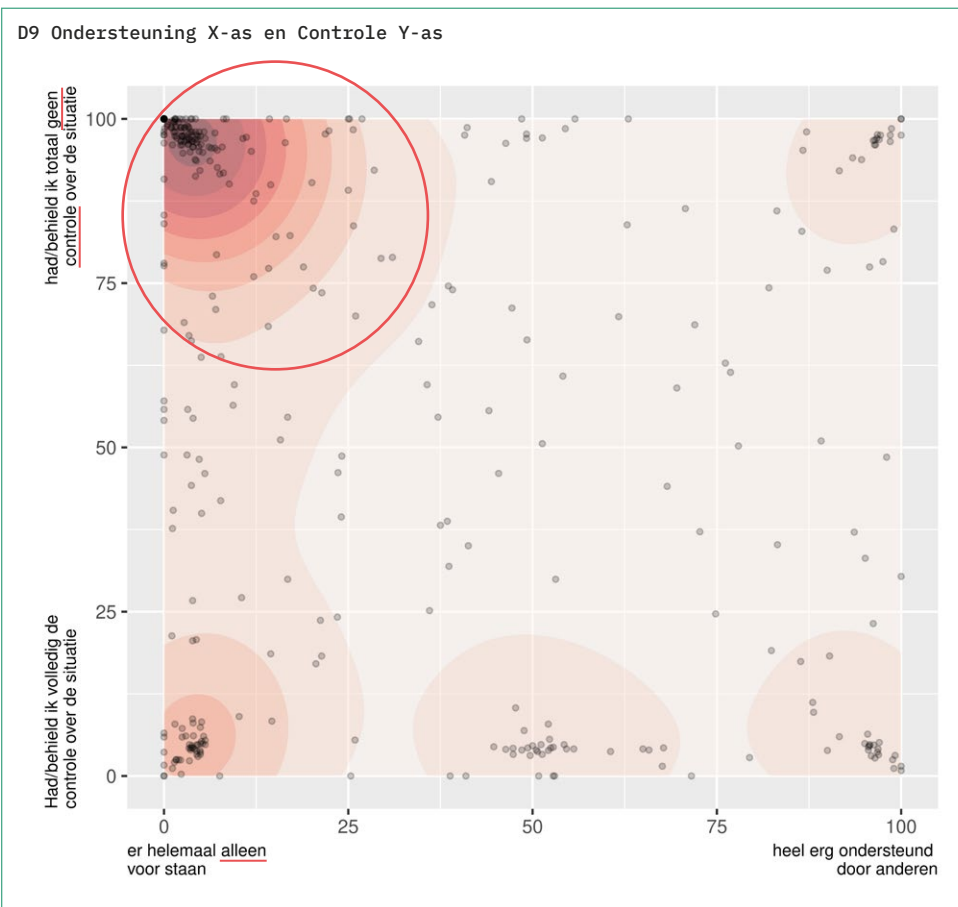

We vroegen verhalenvertellers of ze in hun verhaal al dan niet **steun** ervaren en van wie (zie verder). Het overgrote deel van de verhalenvertellers geeft aan dat ze zich in de situatie in hun verhaal, er helemaal alleen voor voelden staan. De mediaan bevindt zich dan ook extreem links.

Wanneer we de eerste en tweede generatie vergelijken zien we dat de tweede generatie zich in hun verhaal meer ondersteund voelt dan de eerste generatie. Dit zien we ook als we de leeftijden bekijken: hoe jonger de verhalenvertellers, hoe meer ze zich ondersteund voelden door anderen in hun verhaal.

Het valt op dat de meeste verhalenvertellers die aangeven dat ze geen controle hadden over de situatie in hun verhaal ook vooral mensen waren die zich er alleen voor voelden staan in hun verhaal.

Discriminatie bij de selectie van spelers voor voetbalwedstrijden

Ik ben een leerling van de middelbare school en ik speel voetbal. Ik voetbal sinds mijn 10e en ben van de jeugdclubs overstapt naar de 3e divisieploeg. Het is helemaal niet gemakkelijk om je als zwarte in het voetbal staande te houden als je geen Belg hebt of iemand (je coach, een lid van de club, een eerlijk en openhartig lid van de samenleving) die je talenten ziet en waardeert. Ik mis geen trainingen, behalve als ik echt ziek ben. Maar tijdens selecties zit ik altijd op de bank of helemaal niet. Een clublid moest roepen: "hé deze jongen is heel goed, waarom laten jullie hem altijd op de bank zitten? Is het omdat hij zwart is? Wij doorzien jullie discriminatie de hele tijd. Jullie deden dit met de vorige speler en hij vertrok. Wil je dat wij hem ook verliezen?" Als deze man in de buurt is, krijg ik de kans om te spelen. Mijn coach is een goede trainer maar hij geeft altijd de voorkeur aan de Belgen in het team. Wij, vooral de zwarten, komen altijd op de laatste plaats.

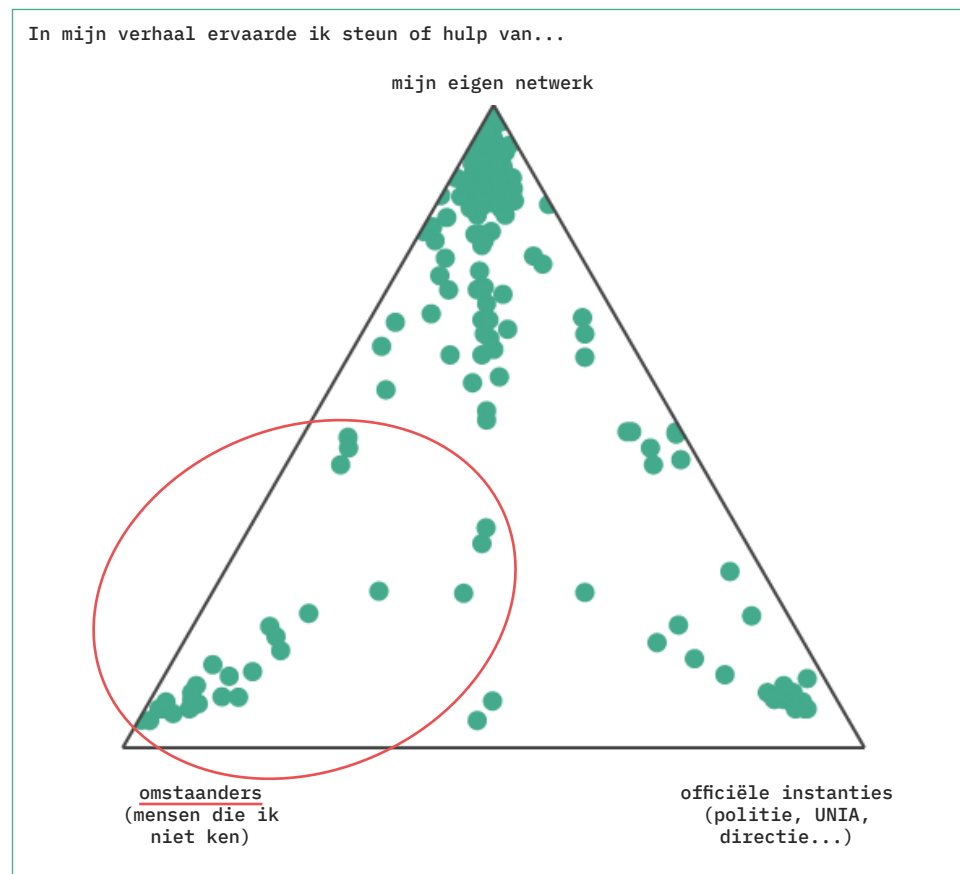
Gevraagd naar wie de **steunbronnen** zijn in de verhalen, antwoordt het merendeel van de mensen dat dit vooral het eigen netwerk is. Opvallend is wel dat een groot deel van de verhalenvertellers (42%) aangaf dat deze vraag voor hen niet van toepassing was. Dit kan betekenen dat men geen steun ervaarde of dat de 3 keuzemogelijkheden voor hen niet van toepassing waren. Naarmate men ouder wordt, duiden de verhalenvertellers frequenter 'niet van toepassing' aan.

De eerste generatie geeft frequenter dan de tweede generatie aan steun te hebben ervaren in hun verhaal vanwege officiële instanties (politie, UNIA, directie, ...).

De verhalenvertellers die de situatie in hun verhaal maar één keer meemaakten (deze verhalen spelen zich meer af in de publieke ruimte – zie hierboven) duiden meer aan dat zij steun kregen van omstaanders in vergelijking met zij die de situatie in hun verhaal vaker meemaken.

Als we de verhalen lezen van mensen die steun ervaarde van **omstaanders** valt op:

- Dat de verhalen zich vooral afspelen op het openbaar vervoer, in voetbalcontext, op het werk, of in een andere context waar taal het hoofdthema is (beoordeeld worden op kennis van het Nederlands).
- Dat individuen een rol spelen en het verschil kunnen maken: verschillende verhalen vertellen over individuen die vertrouwen tonen of geloven in de capaciteiten van mensen en hun kansen geven.
- Dat in verschillende verhalen omstaanders aanwezig waren, maar in het verhaal niet werd beschreven hoe die steun (of gebrek aan steun) ervaren werd.
- Dat meerdere verhalen de onwetendheid van individuen benadrukken in een maatschappij waar racisme institutioneel aanwezig is. Individuen die discrimineren worden niet zozeer met de vinger gewezen, maar 'het systeem' dat als ziek wordt beschouwd, wel.

We vroegen aan verhalenvertellers om hun verhaal te positioneren in verschillende driehoeksvragen. Elke hoek van de driehoek geeft een mogelijk antwoord op de vraag. Men kan zich overal in de driehoek door middel van een bolletje positioneren. Elk bolletje staat voor 1 verhaal. Voor elke driehoeksvraag kunnen we nagaan of de patronen verschillend zijn naargelang gender of leeftijd bijvoorbeeld.

Werkt de overheid echt aan inclusie of schrijft ze over inclusie!

Twee jaar geleden, deed ik voor een 3de keer een stage voor hoogopgeleide anderstaligen bij de Vlaamse overheid, op een agentschap waar ik de enigste persoon met migratieachtergrond was. Op mijn eerste dag, was ik zeer goed ontvangen door de begeleider die mij ging begeleiden voor de komende 6 maanden. Ze stelde voor om rond te gaan bij de bureaus van andere medewerkers om mij voor te stellen. Als de rondleiding gedaan was kwamen we terug naar onze (open space offices) bureau waar nog 3 andere collega's bij zaten. Een van de collega's had mij eerder al gezien en gesproken. Hij kwam bij mij staan en begon te vertellen dat hij al naar mijn land was geweest en zo. Het gesprek ging zeker verder voor een aantal minuten. Hij was zeker onder de indruk dat ik zo goed Nederlands kon en zo. Hij ging terug naar zijn bureau en kwam een paar minuten later terug met iets in zijn handen. En riep mijn naam en zei, 'dit noemen we nietmachine'! Verbaasd wat dit te betekenen had, keek ik naar mijn begeleider, ze keek naar de andere collega's, die nog meer in een schok waren dan mij. Ik vond geen woorden dus antwoordde hem met een lange ...oooookkeee...! en niets anders. Hij ging weg, en ik moest dringend naar toilet gaan, want ik was niet zeker wat dit te betekenen had? Hij heeft bijna een half uur met mij staan te praten. Hij weet dat mijn Nederlands voldoende is om te begrijpen wat een nietmachine is en wat het doet? Maar wat wou hij doen? De begeleider stelde voor om met hem te gaan praten, en dit eventueel bij de leidinggevende te gaan aanklaarten, maar ik wou het niet. Ik was bang dat mijn 6 maand daar gewoon hel ging worden als mijn eerste dag zou starten met een confrontatie met een racistisch medewerker. Ik heb het zo gelaten, en verder gegaan met mijn stage die maar 3 maand heeft geduurd omdat ik werk had gevonden ergens anders. Ik vond het ook niet mijn plaats om dit te rapporteren, maar wel aan de begeleider om dit toch aan te kaarten zonder mij erbij. Dit gebeurde bij de Vlaamse overheid waar men beweert zoveel te doen om diversiteit en inclusie te maken...! Klopt dat wel wat ze beweren te doen? of is het enkel op papier?

45% van de verhalenvertellers geeft aan dat ze in de toekomst nog veel zullen denken aan wat ze hebben meegemaakt in hun verhaal. Tijdens de eerste sensemaking workshop lazen we deze groep verhalen. Wat voor situaties worden beschreven? Kunnen we uit de verhalen afleiden wat ervoor zorgt dat mensen er in de toekomst nog veel aan zullen denken? En is er een verschil in beleving als we de eenmalige ervaringen vergelijken met situaties die veel voorkomen? Wat valt op?

In de verhalen over een ervaring die slechts **eenmaal gebeurde**, maar waar mensen in de toekomst **nog veel aan zullen denken** valt het volgende op:

- De onverschilligheid van omstaanders en het feit dat mensen niet reageren.
- Verschillende verhalen gaan over gemengde huwelijken waar men de status van de familie niet wil verliezen en er bijgevolg niet wordt opgetreden.
- In meerdere verhalen voelen mensen zich niet benaderd of erkend als mens ("COVID 19 treft alleen mensen en geen apen! Verwijzend naar Afrikanen als apen in deze situatie. Hij bracht dit als een grap. Maar het kwetste me heel diep.").
- Er is sprake van angst en trauma, omwille van de gebeurtenissen, maar ook omwille van de mogelijke gevolgen ("Misschien verlies ik mijn job? Wie gaat mij geloven? Misschien ligt het aan mij?").
- Gevoelens van depressie, machteloosheid, twijfel en zichzelf de schuld geven worden beschreven in deze verhalen.

Opvallend in de verhalen die mensen deelden over een ervaring die ze **vaak meemaken** en waar ze in de toekomst **nog veel aan zullen denken**:

- De aanwezigheid van micro-agressie: subtiele opmerkingen, gedrag, reacties,... die onschuldig lijken aan de oppervlakte of verpakt worden als grapje, maar een grote impact hebben ("Ik moest altijd het kuiswerk doen. Ik werd niet in een duo samengezet om de rekken te vullen. Als ik al een rayon kreeg, was het een zware met de dranken.").
- De verschillende reacties van mensen op eenzelfde gebeurtenis, naargelang iemands huidskleur.
- Basisbehoeften die in het gedrang komen: huisvesting, jobkansen, een inkomen, voedselzekerheid, veiligheid, ...
- Het gevoel dat men er niet bij hoort, men geen deel uitmaakt van de samenleving doordat men wordt uitgesloten, genegeerd of gevisieerd ("ik stapte uit aan mijn halte samen met mijn buurman die 50 meter voor mij liep, een politie auto passeerde mijn blanke Vlaamse buurman en stopte om mij te controleren (...").
- Mensen vertellen in hun verhaal dat ze behandeld en aangesproken worden op basis van een groepsidentiteit: 'jouw volk' ('your people'), 'mensen van jouw soort' ('people of your category').
- De verhalen die zich afspelen in schoolcontext hebben allen gemeen dat er een gebrek aan steun en ondersteuning waar te nemen valt.

- Verschillende verhalen maken melding van persoonlijke integriteit en waardigheid die wordt geschonden: het haar van mensen of de huid wordt aangeraakt omdat dit 'anders' is. Wanneer men reageert, ontstaat er een confrontatie.
- Het feit dat mensen deze ervaringen veelvuldig meemaken zorgt voor een herhaald trauma. Ondanks doorzettingsvermogen, flexibiliteit, strategieën om zich aan te passen, proberen om 'erbij' te horen, proberen te voldoen aan alle eisen en voorwaarden (voldoende taalkennis bijvoorbeeld), is er geen verandering merkbaar, zien mensen geen resultaten en wordt men blijvend geconfronteerd met dezelfde situaties. "De spelregels veranderen constant" ("the rules of the game keep changing"). Dit zorgt voor demotivatie, verlies van hoop en zelfvertrouwen, ontmoediging en uitzichtloosheid.
- Een vaak terugkomend element is een algemeen gevoel van onveiligheid en van nergens terecht kunnen, niet in je eigen huis, niet bij de politie, niet bij peers. Maar ook van zich nergens thuis te voelen. 50% van de mensen die een verhaal beschreven dat ze veel meemaken en waar ze nog veel zullen aan terugdenken, geeft bovendien aan zich meestal niet thuis te voelen in België.

Een deelnemer uit de sensemaking workshop vulde hierover het volgende aan: "Voor mensen die behoren tot de eerste generatie betekent dit dat men met één voet in Europa staat en met een andere in Afrika. Voor mensen van de tweede generatie is dit zo mogelijk nog impactvoller, want België is het land waar men geboren en opgegroeid is. Confrontaties waar mensen 'ga naar huis' en 'ga naar je eigen land' roepen, hebben zo mogelijk nog een grotere impact, want waar moet men naartoe? België is hun land, huis en thuis."

Weglopen van mij

"Op een dag stapte ik in de trein richting Gent Sint Pieters. De Bus was vrij vol. Toen ik vrije plaats zag, ging ik zitten naast nog iemand. Deze persoon ging direct recht staan met wat boosheid en ging op een andere plaats zitten waar nog maar 1 plaats vrij was, met allemaal blanke mensen. Naast mij, waren ze nog 3 plaats vrij. Ze keek ook heel raar naar mij. Toen ging ik naar mezelf kijken om te zien of ik stonk of zo. Ik begreep niet goed waarom ze ging rechtop staan, en wegging van mij. Ik voelde mij heel gegeneerd en onmenselijk behandeld. Ik heb de hele rit getwijfeld of ik niet moest gaan vragen waarom ze ging rechtop staan om ergens anders te gaan zitten. Maar ik had geen zin in een conflict in een trein. Dus bleef ik maar braaf op mijn stoel zitten. Sindsdien, kies ik altijd een vrije plaats om te zitten."

Migranten haat

"In de tram in Antwerpen. Vroeg ik aan een persoon naast mij. Excuseer mij mevrouw, weet u soms of deze tram richting Linkeroever gaat? Ze doet haar ogen volledig open, kijkt naar mij van teen tot hoofd, neemt een pauze en antwoord heel kort en boos, ik weet het niet! Paar minuten later stapt een blanke vrouw in dezelfde tram, vraagt aan dezelfde vrouw en krijgt bondig uitleg over hoe en waar. Ik kijk naar de vrouw en leg mijn hoofd weer neer. Ik was helemaal niet zeker of dit racistisch gedrag was tot op het moment wanneer de andere vrouw in die tram stapte met dezelfde vraag als ik. Toen ging mijn ogen open. Ze was gewoon racistisch, ze wist helemaal waar het was. Ik voelde mij klein en verdrietig. Ik heb niets mis gedaan. Ik was zeer vriendelijk tegen haar en haar kinderen. Maar toch!"

Systematische ongelijkheid

Persoonlijk heb ik niet zoveel last van racisme. Het subtiele racisme blijft altijd hangen, maar ik prijs mezelf gelukkig als ik verhalen hoor van vrienden en familie. Er is echter één verhaal dat altijd hard aankomt omdat het zo dicht bij huis is. Het is een beetje beledigend om het gewoon een verhaal te noemen, want het is een deel van haar leven. Misschien is trauma een beter woord. Het verhaal gaat over mijn moeder toen ze in België aankwam. Terwijl zij (als Afrikaanse) dezelfde opleiding had als mijn vader (als blanke Belg), moest zij beginnen als poetsvrouw en tot op de dag van vandaag wordt haar nog steeds een job op haar niveau geweigerd. En dat is wat voor mij de essentie van racisme is. Kansen worden ontzegd omwille van je huidskleur of cultuur. De vreemde blik, racistische opmerkingen of andere streken kan ik wel aan. Het is verre van plezierig, maar iets waar de mensheid zeker van zal kunnen afstuderen. Maar de systematische ongelijkheid is datgene wat me kwaad maakt, maar waar ik ook bang voor ben. Want niet iedereen is zo sterk als zij om elke dag een strijd tegen de berg op te leveren. Dus ja, het lijkt misschien een standaard verhaal maar het is het verhaal dat me soms wakker houdt en me zeker gevoeliger heeft gemaakt voor zaken die ik in het verleden over het hoofd zou hebben gezien.

Discriminatie van beide kanten

Ik word gediscrimineerd geweest door blanke mensen en ook door Afrikanen. Op een moment dat ik trouwde met een blanke persoon werd ik dan niet meer gezien als een vriendin maar die verrader die met de blanken de Afrikanen pesten, je bent de vrouw die denkt dat beter is, je kinderen zijn niet zwart en zo voort. Dit is ook pijnlijk want je krijgt het gevoel dat je nergens bij hoort. Bij jouw familie in Afrika ben je de blanke vrouw en bij de schoonfamilie ben je net niet die negerin en bij jouw vrienden ben je dan precies te wit om zwart te zijn. Dus, in Congo je heb zo een tekening of een schilderij met een man boven en onderaan de boom kruipt een slang naar boven, onderaan de boom zie je een leeuw en in het water rondom de boom zie je een krokodil. Is zeer bekend in centraal Afrika. Die schilderij toont hoe dat ik mij hier voel. Soms het gevoel dat ik hier en nergens geen plaats/ uitgang of zelfs geen identiteit van wie ik ben en waar ik terecht kan met mijn problemen. De metafoor van de boom op zoek naar een veilig plek is heel duidelijk. Maar als je in die boom blijft, is er een slang die stilletjes aan jouw gaat pakken, als je springt, heb je dan de leeuw die op je wacht, en als je in het water zou springen heb je de krokodil, waar kan je nog terecht? Zelfs in mijn hoofd voel ik mij zo. Het raadsel van overleven dat deze jongen moet doen om gered te worden.

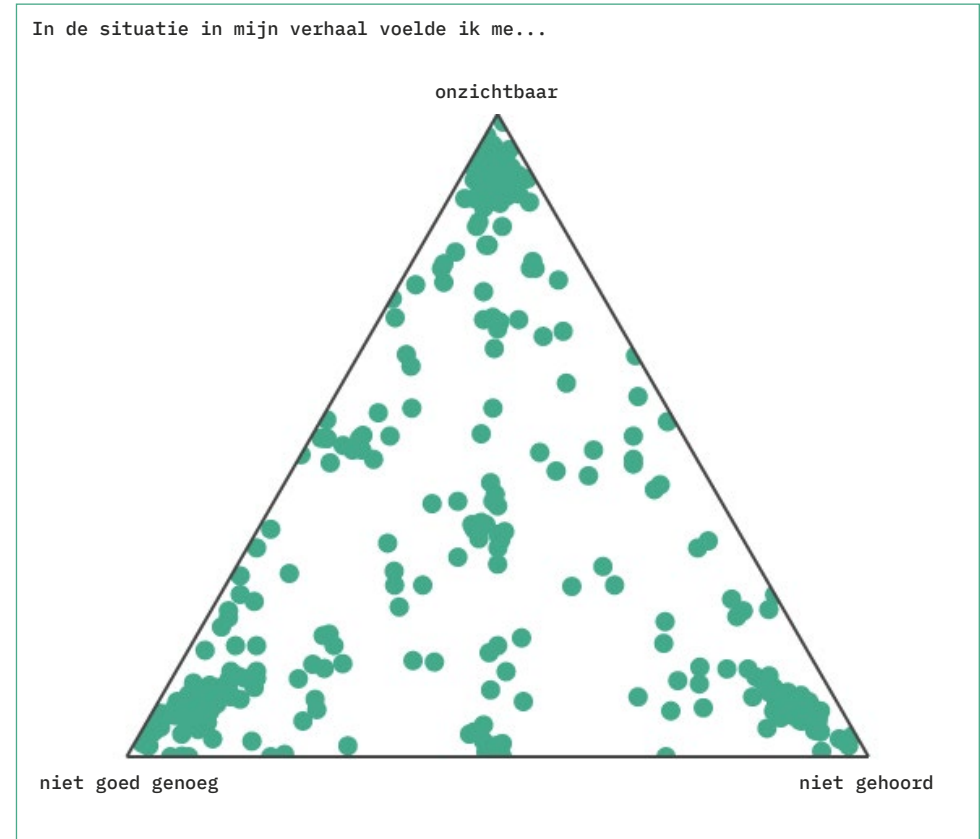
Het enigma van de jongen in de boom: wat moet hij doen om te overleven?

Wat vaak terugkomt in **alle verhalen** waar mensen in de toekomst nog **vaak aan zullen terugdenken** (zowel éénmalige situaties als situaties die veel voorkomen):

- Mensen beschrijven dat ze perplex staan na schokkende gebeurtenissen, dat ze sprakeloos zijn door wat ze meemaakten in hun verhaal en dan gewoon niet weten hoe hiermee om te gaan (zie ook hoofdstuk 'Hoe gaan mensen om met hun ervaring?').
- De manier waarop officiële instanties, zoals politie of het Centrum voor Leerlingenbegeleiding bijvoorbeeld, (niet) reageren: klachten worden niet opgevolgd, niet beantwoord of er zijn geen gevolgen merkbaar. Het verlies van vertrouwen in deze instanties wordt beschreven omdat er, zelfs na veelvuldig rapporteren, niets verandert. Vele verhalenvertellers geloven niet dat het indienen van een klacht helpt, maar het integendeel zelfs erger maakt, want je loopt het risico om je job en je inkomen te verliezen en nog sterker dan vroeger gevisieerd te worden...
- De (lange termijn) effecten die deze ervaringen hebben op veel vlakken:
 - De ervaringen hebben een invloed op hoe men naar anderen en de maatschappij kijkt: mensen beginnen het systeem te haten.
 - De ervaringen veranderen de manier waarop mensen naar zichzelf kijken en tasten hun zelfbeeld ernstig aan: gebrek aan zelfvertrouwen en zelfzekerheid. Het eigen handelen wordt aangetast (onderpresteren of overpresteren). Mensen beginnen zichzelf te haten of voelen zich niet goed genoeg.

Dit laatste zien we ook terug in de cijfers. De meeste verhalenvertellers geven aan zich 'niet goed genoeg' gevoeld te hebben in de situatie uit hun verhaal (ze positioneren zich in de linkse hoek), gevolgd door een gevoel van 'onzichtbaarheid' en het feit dat men zich 'niet gehoord' voelde.

Als we deze gevoelens bekijken per generatie valt op dat de eerste generatie zich vaker 'onzichtbaar' voelt in vergelijking met de tweede generatie. De tweede generatie voelt zich vaker 'niet gehoord' in vergelijking met de eerste generatie en positioneert zich ook frequenter in de middenpositie waarbij ze aangeeft zich zowel 'onzichtbaar', 'niet goed genoeg' als 'niet gehoord' te voelen.

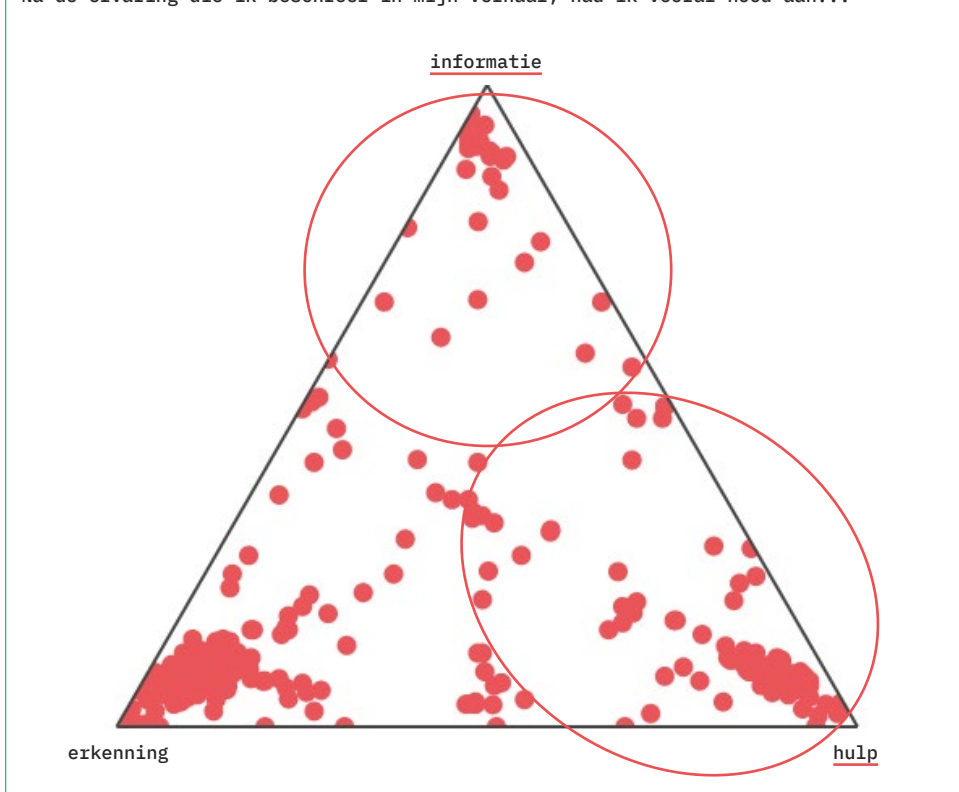
De eerste generatie deelde meer verhalen over zich 'onzichtbaar' voelen in vergelijking met de tweede generatie. De tweede generatie associeerde de verhalen vaker met zich 'niet gehoord' voelen.

WAAR HEBBEN MENSEN NOOD AAN?

We vroegen de verhalenvertellers om aan te geven of ze na de ervaring in hun verhaal nood hadden aan **'informatie'**, **'erkenning'** of **'hulp'**. Een grote meerderheid positioneerde zich in de linkse hoek en geeft daarmee aan vooral nood te hebben gehad aan 'erkenning', gevolgd door de nood aan 'hulp' en slechts een kleine groep mensen geeft aan dat ze nood hadden aan 'informatie'.

Na de ervaring die ik beschreef in mijn verhaal, had ik vooral nood aan...

Op basis van leeftijdsverschillen, en met enige reserve voor de leeftijdsgroepen van min 18 jaar en plus 60 jaar omwille van de lagere aantallen verhalen, is er een duidelijke trend dat de nood aan erkenning stijgt met leeftijd van de verhalenverteller. Opvallend is dat vanaf de leeftijdscategorie van 36 jaar de nood aan informatie bijna wegvalt. De oudste verhalenvertellers positioneren zich bovendien heel uitgesproken in de hoeken waar men nood heeft aan erkenning en hulp.

Dit wordt ook bevestigd als we naar de eerste en tweede generatie kijken. De 1ste generatie geeft frequenter aan nood te hebben aan erkenning. De 2de generatie daarentegen heeft meer nood aan informatie en positioneert zich meer in het midden (men heeft evenveel nood gehad aan informatie, hulp als erkenning).

Verder valt op dat het patroon voor verhalenvertellers die de situatie slechts één keer hebben meegemaakt en zij die de situatie veel meemaken, weinig verschilt. De verhalenvertellers die de situatie in hun verhaal af en toe meemaken, wijken hier wel van af, en duiden opvallend minder nood aan 'erkenning' aan en meer de nood aan 'hulp' en 'informatie'.

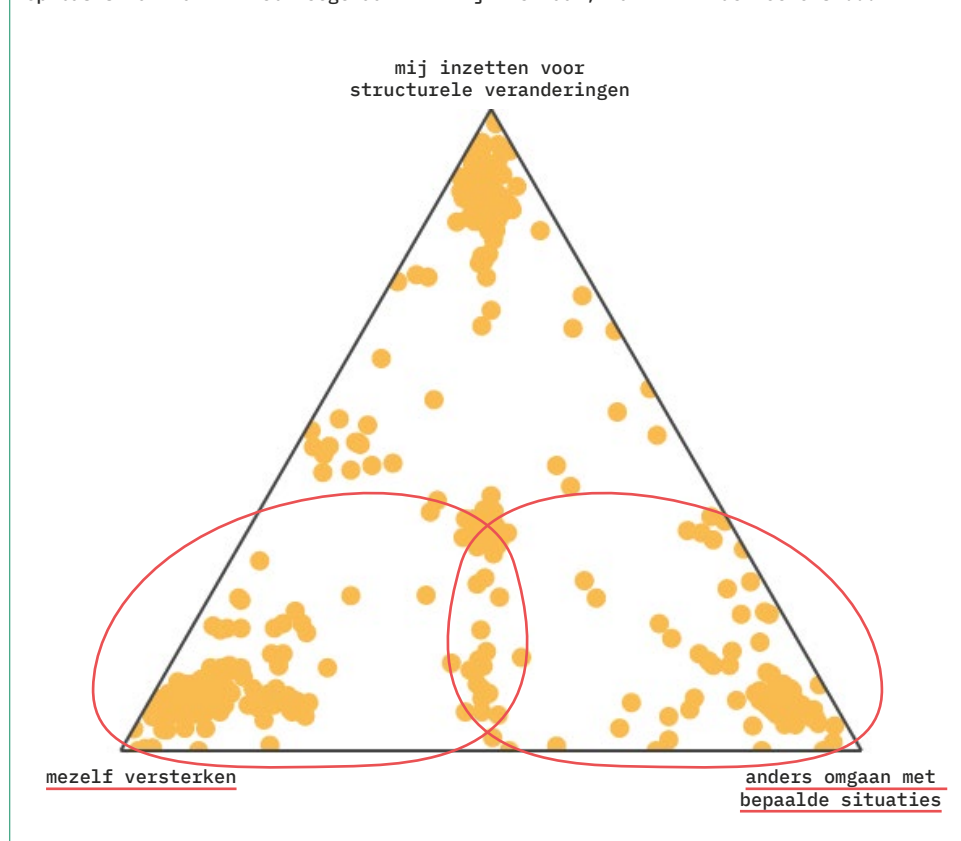
We onderzochten de nood aan **hulp** en **informatie** verder tijdens de tweede sensemaking workshop. Wat wordt beschreven in de verhalen waar mensen aangeven dat ze hulp of informatie nodig hadden op het werk, op school, thuis en in de publieke ruimte?

- In de **thuiscontext** merken we vooral een nood aan psycho-sociale hulp of ondersteuning, voor zichzelf of voor kinderen.
- In verhalen die zich afspelen op het **werk** beschrijven mensen vooral de nood aan veiligheid. In veel verhalen is de verteller de enige zwarte persoon op het werk, en gaat het over wantrouwen of een conflict met een leidinggevende. De nood aan informatie of hulp wordt soms expliciet beschreven (klachtenprocedures), maar heel vaak impliciet (*"Ik weet niet aan wie ik het moet vertellen of wat ik moet doen"*, *"Waar ben ik veilig?"*, *"Ik begrijp niet waarom ze me zo behandelen"*).
- Op **school** interpreteren jongeren de nood aan hulp vooral als de nood aan 'fair play'. Ze willen gewoon gelijkwaardig behandeld worden als de andere kinderen of studenten (*"Als ik m'n hand opsteek, wil ik ook aan het woord gelaten worden"*). De verhalenvertellers geven aan dat het vooral beroepskrachten en medeleerlingen zijn die hulp nodig hebben om discriminatie te (h)erkennen.
- In verhalen die zich afspelen in de **publieke ruimte** waarin mensen aangaven dat ze nood hadden aan informatie, beschrijven ze:
 - Dat ze zelf proberen te begrijpen waarom personen met Afrikaanse roots zo behandeld worden.
 - Dat het nodig is om de persoon die racistische uitspraken doet te informeren over waar stereotypen en vooroordelen vandaan komen.

HOE GAAN MENSEN OM MET HUN ERVARING?

We peilden via verschillende invalshoeken naar de manieren waarop verhalenvertellers zijn omgegaan met de gebeurtenissen. Hoe reageerden ze meteen na het voorval? Welke gedachten speelden door hun hoofd? Deelden ze hun ervaring met externen? Hoe denken ze in de toekomst met gelijkaardige situaties om te gaan? We gaan in dit hoofdstuk dieper in op deze ‘**coping mechanismen**’.

Op basis van wat ik heb meegemaakt in mijn verhaal, zal ik in de toekomst...

Wanneer we de algemene tendens onderzoeken, zien we dat de verhalenvertellers vooral zichzelf weerbaarder willen maken: ze positioneren zich in onderstaande grafiek overwegend in de hoek van ‘mezelf versterken’. Bij vrouwen is dit nog meer uitgesproken dan bij mannen. Als we de eerste en tweede generatie vergelijken zien we dat de eerste generatie zich meer uitgesproken positioneert op zichzelf versterken en zich inzetten voor structurele veranderingen dan de tweede generatie. De tweede generatie positioneert zich meer in het midden van de driehoek.

Bij het lezen van de verhalen die mensen associëren met mezelf versterken en anders omgaan met de situaties, merkten we op dat in veel verhalen geen reactie beschreven wordt. De mensen uit de Afrikaanse gemeenschap die deelnamen aan de sensemaking workshops lazen de reacties en pijn wél tussen de lijnen, maar haalden aan dat die moeilijk in woorden te vatten is. De ‘Oren’ verwezen naar de non-verbale communicatie die sterk aanwezig was tijdens de gesprekken, maar die ze niet op papier kregen.

Waar wel een reactie beschreven wordt, valt in de overgrote meerderheid van de verhalen de stilte op. Mensen zwijgen en doen niks, omwille van verschillende redenen: ze staan perplex en bevroren omdat ze te gechoqueerd zijn om te reageren, ze accepteren het gewoon, ze geven zich over aan de situatie, ze blijven stil omdat ze de woorden niet vinden in de taal waarin het gesprek plaatsvindt (“ik ging gewoon weg uit het café”, “ik keek de dokter aan en verliet het kabinet”, “we lieten het zo, ik keek en luisterde zonder te reageren”, “ik kon niets zeggen, ben van tafel weggegaan”, “ik ben er niet op ingegaan”). Ook gevoelens van boosheid, machteloosheid, verdriet etc. worden in de meerderheid van de gevallen onderdrukt, of niet expliciet vermeld.

In de groep die niet openlijk reageert na de gebeurtenis, merken we verschillende manieren op om de situatie in gedachten voor zichzelf te kunnen plaatsen. Men gaat zichzelf bevragen, en deze interne dialoog leidt tot interne of externe acties.

- Veel voorkomend – vooral in de verhalen van vrouwen uit de eerste generatie - is het feit dat het pas na de gebeurtenis doordringt dat racisme bestaat, en dat als gevolg daarvan, de verhalenvertellers een muur rond zich op trekken om zich te beschermen tegen het gevoel van zich waardeloos te voelen, niet gewild zijn, niet mogen bestaan.
- Daarnaast merken we als veelvoorkomende patroon dat mensen gewoon doorgaan en zichzelf aanmoedigen om ‘gewoon’ met de situatie te leren omgaan (“*I have to deal with it*”).
- Er wordt in enkele verhalen ook melding gemaakt van het feit dat de situaties een soort vastberadenheid en veerkracht oproepen die nodig is om zich sterker te maken en door te gaan (“*ik denk evenveel recht te hebben hier te zijn, dus blijven we maar lekker hier*”, “*ze zullen me nooit breken, ik zal altijd nieuwe manieren vinden om positief te blijven*”). Dit is de belangrijkste reactie in de groep die aangeeft dat ze in de toekomst anders zullen omgaan met de situatie (zie grafiek).
- Een aantal mensen stellen ook hun eigen acties in vraag, zoeken verklaringen, geven zichzelf de schuld van het gebeuren en nemen zich voor om harder te werken of hun eigen gedrag op een andere manier te veranderen (“*Is het omwille van mijn huidskleur?*”, “*Zijn ze bang van een reactie van de maatschappij als ze met mij om gaan?*”, “*Misschien is er iets mis met mij?*”, “*Doen ze dit opdat ik geen werk zou krijgen?*”). We lezen ook vaak dat mensen “*de volgende keer beter/anders zullen reageren*”.
- In mindere mate zien we dat mensen de situatie proberen te plaatsen door zelf excuses te zoeken voor de persoon die uitsluit/die discrimineert/die een racistische uitspraak doet, en dat er een soort medelijden volgt (“*Hij zal een beslissing nemen die hij later zal betreuren; ik zal er dus maar niets van zeggen.*”).
- Nauw daarbij aansluitend zijn mensen die het systeem als verklaring aanhalen (“*de persoon weet niet beter*”, “*het kind moet het nog leren*”) en niet de persoon zelf. In een paar gevallen komt ook een analyse over racisme als gevolg van de kolonisatie aan bod. Mensen beginnen in gedachten aanbevelingen te doen naar het onderwijs toe, en putten daar hoop uit. Dit mechanisme zien we vooral terugkomen bij de tweede generatie.
- In een aantal gevallen komt ook naar voren hoe het algemeen vertrouwen in de ander afneemt (“*sindsdien bekijk ik mijn ‘vrienden’ op een andere manier, en vind ik het moeilijk de intenties van mannen te vertrouwen*”).

Black power

Op een dag was ik aan het werken op mijn kantoor. En iemand begon naar mij te roepen, neger, neger,... slaaf, zwarte piet en zo. Dit was ook niet de eerste keer dat ze zo deden. Op bepaalde momenten mocht ik zelfs niet mee doen met hun spel of gesprek want ik ben zwart. Ze vroegen mij of mijn kleur er af zou kunnen gaan, want dan zou ik erbij horen. Ze zeiden, waarom douche je niet, om je kleur eraf te krijgen neger? Dit deed mij zo veel pijn. Ik verloor mij zelf waarde, haatte het feit dat ik een donkerhuidskleur had, ... Maar ik verloor mijn moed niet!

Ben je aan het stelen?

Een koppel zag me mijn brievenbus openen en ze stopten. Ze dachten dat ik aan het stelen was. Ik voelde me echt beschaamd. Ik weet het nog omdat ik geschokt was. Ik schaamde me echt en voelde me vernederd.

Anderen worden beter behandeld dan ik

Ik had een afspraak in een kantoor. Ze hebben me anders en heel slecht behandeld, maar ik wil het hier niet uitleggen. Ik voelde dat andere mensen beter werden behandeld. Gelukkig voor mij, duurde de afspraak maar een paar minuten. Ik voelde me zo slecht. Sindsdien begon ik witte mensen anders te bekijken. Zelfs voor dit gebeurde wist ik dat het bestond maar ik hield me voor dat het geen effect zou hebben op mij of mijn leven. Dus speelde ik mee en zag hen graag. Ik kijk anders naar hen, maar toch zie ik hen graag!

In de weinige verhalen waarin mensen **wel meteen reageren** op de gebeurtenis, lezen we dat ze dit doen op verschillende manieren:

- Weglopen van de situatie of de plaats.
- Gevoelens wel uiten en de persoon expliciet confronteren met zijn/haar uitspraak en vertellen dat de politie, leidinggevende, directie, ... zal ingelicht worden.
- Met een twist reageren, zodat de agressor zelf geconfronteerd wordt met zijn uitspraken. Dit lezen we in de verhalen van de tweede generatie (*"Ik heb hem in perfect NL bedankt voor het gesprek, naar hem gewuifd en de trein uitgestapt – het was de beste dag van mijn leven."*).
- Openlijk een verklaring vragen. In één verhaal lezen we ook hoe een vrouw na impliciete opmerkingen bleef doorvragen bij haar collega's over het waarom van een bepaalde beslissing, om uiteindelijk op tafel te krijgen dat het met haar huidskleur te maken had.

Als we de verhalen van vrouwen vergelijken met die van mannen, merken we dat vrouwen meer interne afwegingen maken of het wel veilig is om te reageren of niet. Ook in de verhalen van 60-plussers komt die afweging meer voor. Soms volgt daaruit dat het nu niet veilig is, maar is er wel de intentie om later te reageren.

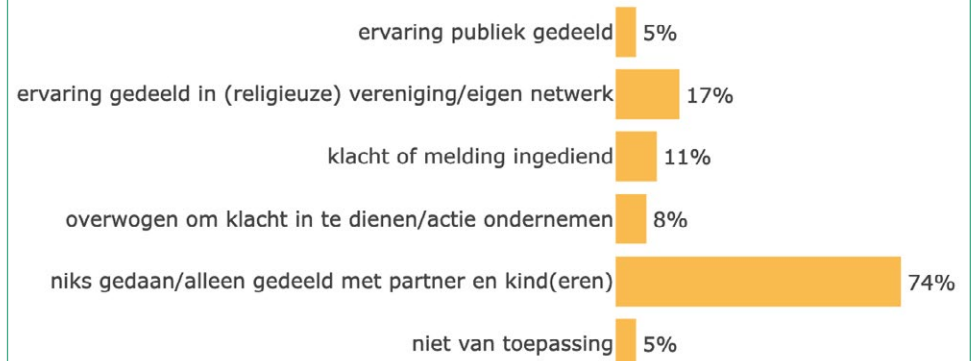
In de groep verhalen die expliciet vertellen wat voor invloed de situatie op lange termijn heeft gehad – naast het innerlijk proces dat mensen doormaken – merken we op dat dit vaak gaat over het vermijden van bepaalde plekken of situaties. In enkele verhalen lezen we dat mensen door het gebeuren een bepaalde beslissing nemen om hun fysieke en morele integriteit te bewaren: het starten met leren boksen, ontslag nemen op het werk om je waardigheid te behouden. Het volgend hoofdstuk gaat dieper in op de lange termijn impact.

We merken doorheen de verhalen ook op dat mensen op verschillende manier weerstand bieden:

- Door de situatie 'gewoon' van zich af te laten glijden en te doen alsof het niet bestaat.
- Door voor zichzelf een soort interne aanbevelingen te maken: "ik zal eens tonen dat ik het wel kan", "de volgende keer zal ik wel reageren".
- Of in mindere mate door openlijk weerwerk te bieden tijdens het gebeuren, en de confrontatie aan te gaan.

Het feit dat mensen in een minderheid van de situaties openlijk reageren, sluit ook aan bij de conclusies over hoe mensen hun ervaring met anderen gedeeld hebben (zie grafiek hieronder). 74% van de verhalenvertellers geeft aan dat ze niks gedaan hebben na wat ze meemaakten in hun verhaal of het alleen gedeeld hebben met partner en kind(eren). De tweede generatie deelt vaker de ervaring in een (religieuze) vereniging of eigen netwerk en deelt vaker de ervaring publiek dan de eerste generatie. Slechts 11% van de mensen heeft een klacht of melding ingediend en 8% heeft overwogen om een klacht in te dienen of actie te ondernemen. Mensen die aangeven dat zij de ervaring veel meemaken en er in de toekomst nog vaak aan zullen denken, delen hun ervaring meer publiek en hebben meer aangegeven dat zij een klacht of melding ingediend hebben of dit overwogen hebben.

Na wat ik heb meegemaakt in mijn verhaal heb ik...

het totaal van de percentages is meer dan 100% omdat men 2 antwoordopties kon aanduiden

Pesten en racisme

Toen ik tandheelkunde studeerde, was er een professor die racistische opmerkingen maakte over zwarte buitenlandse studenten. Tijdens een van zijn colleges zei hij bijvoorbeeld voor de hele aula: "Afrikanen moeten geen geneeskunde of tandheelkunde studeren of andere universitaire studies. Ze zouden cursussen sociale promotie of handenarbeid moeten volgen. Ze zullen nooit slagen voor mijn cursus zolang ik leraar ben." Een andere keer, hij richtte zich tot een van de zwarte studenten, vroeg hij haar op te staan en uit te leggen waarom ze een opleiding volgde. Omdat ze nooit zou kunnen slagen, zei hij. Tijdens de evaluatie, gaf hij alle zwarte studenten, inclusief mijzelf, een 2/20. De faculteit heeft nooit gereageerd, ondanks onze klachten. We mochten zelfs de examenpapieren niet inzien.

Om beter te begrijpen in welke situaties mensen **wel een klacht indienen**, lazen we de groep verhalen van mensen die een klacht of melding hebben ingediend en die aangegeven hebben dat ze **noed hadden aan hulp** na de ervaring. Wat viel op en wat kunnen we leren uit deze verhalen?

- Verschillende verhalen waarin expliciet wordt verwoord dat er een klacht of melding werd ingediend, zijn ervaringen waar mensen vrezen voor hun leven, hun fysieke of mentale gezondheid gevaar liep of ze zich zeer onveilig voelden.
- Opvallend was een tekort aan informatie of het bestaan van misleidende informatie over waar men klachten kan indienen of wat mensen hun rechten zijn.
- Er wordt in geen enkel verhaal melding gemaakt van een opvolging of gevolg dat gegeven wordt aan de klachten of meldingen die de verhalenvertellers indienden.
- Verschillende verhalen beschrijven dat men van het kastje naar de muur wordt gestuurd en dat de verantwoordelijkheid om de klacht te behandelen doorgeschoven wordt van de ene instantie naar de andere.
- Veel verhalen vonden plaats in een officiële setting zoals werk, een publieke administratie, school of een situatie waar er sprake is van een zekere machtsverhouding (leerkracht versus leerling, werknemer versus collega's en leidinggevende, burger versus politie).

Hoe gaan minderjarigen met de situatie om?

Als we de verhalen van de minderjarigen onder de loep nemen valt op dat kinderen en jongeren vaak geconfronteerd worden met situaties die ze niet begrijpen. *“Waarom mocht ik niet kiezen of ik me in Sinterklaas of Zwarte Piet wilde verkleeden op school? Ik moest altijd zwarte piet zijn. Waarom werd ik niet aangeduid als ik mijn vinger opstak om te antwoorden in de klas? Waarom kreeg ik de schuld als ik reageerde toen iemand me neger noemde? Maar diegene die neger zei, ging vrijuit?”*

Verhalenvertellers melden dat ze op het moment van de gebeurtenissen niet begrepen waarom ze zo behandeld werden, dat ze geen idee hadden toen dat dit racisme was, maar dat ze zich wel geïsoleerd voelden, vernederd en anders behandeld. Merk ook op dat 24% van de minderjarigen aangeeft dat hun verhaal over isolement gaat.

Verschillende verhalen beschrijven dat de situaties gemeld werden aan leerkrachten/directie of beschrijven dat leerkrachten aanwezig zijn terwijl situaties zich voordoen, maar dat er weinig tot geen gevolg wordt gegeven aan de feiten. Andere verhalen geven weer dat kinderen de gebeurtenissen melden aan hun ouders, maar ook soms net niet, om hun ouders te sparen.

Verder zien we in verschillende verhalen dat kinderen een reactie geven op het moment van een confrontatie, dat ze doen alsof het geen pijn doet, zichzelf de schuld geven, overcompenseren of zelf oplossingen gaan zoeken (door hun haar bijvoorbeeld in een staart te gaan dragen zodat mensen dit niet constant aanraken).

Een deelnemer aan de sensemaking workshop vult aan: *“kinderen hebben weinig ‘vlucht’ mogelijkheden. Volwassenen kunnen van job veranderen. Kinderen kunnen niet zomaar thuisblijven van school. Bovendien worden kinderen nog meer dan volwassenen meermaals gestraft/gekwetst als zij geconfronteerd worden met racisme. De ervaringen zelf zorgen voor een eerste wonde. Vaak worden ze niet gehoord, krijgen ze geen erkenning, worden de feiten geminimaliseerd of worden zijzelf gestraft als ze een reactie geven, wat een tweede confrontatie/straf is. Kinderen vallen omwille van die opeenvolgende ervaringen en reacties soms uit op school en raken soms in een slechte entourage verzeild en/of worden geconfronteerd met de politie en worden op die manier een 3e keer gestraft. Bovendien worden hun ouders hierop vaak aangesproken met een boodschap dat zij gefaald zijn in hun opvoeding, wat zorgt voor een 4e confrontatie. Kinderen worden meermaals gestraft voor iets wat zij niet deden.”*

School is moeilijk

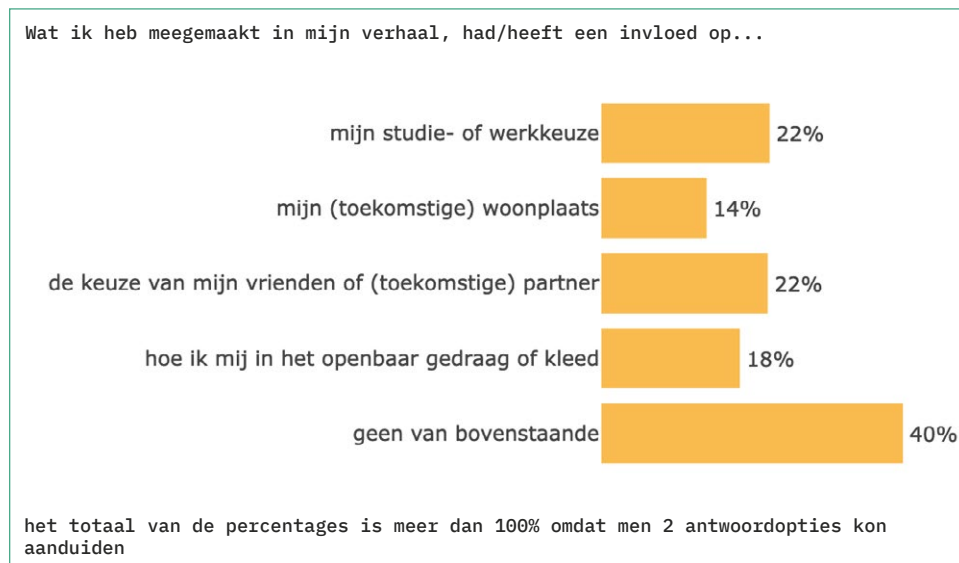
op school mogen we elke week iets leuks doen om beurt. Dat kan iets lekkers koken of een spel in elkaar steken. Iedereen krijgt een vaste dag. Het was mijn beurt om iets te maken en had ik dat ook gedaan. Ik begin dan te verdelen en zie dat iemand anders dat ook had gedaan. Iedereen is in schok want het was niet echt haar beurt en ze wist dit zeker en vast. Ik negeer dit en verdeel mijn gebakjes verder en geef haar ook eentje. Ze doet ook haar rondje en komt bij iedereen behalve bij mij. Dus iedereen krijgt iets van haar behalve ik. Ik was in schok. Ik begreep het niet waarom ze dit deed. Maar omdat ik haar ken, wist ik dat dit gewoon met mij te maken heeft omdat ik de enigste zwart ben in die klas. Ze heeft dit vaker gedaan met andere dingen maar niet zo openlijk. Moest ik dit bij haar doen, zou ze direct stoppen met school. Maar naar anderen doet ze dit wel. Het heeft mij pijn gedaan. Zo veel pijn dat mijn hele dag gewoon verpest was. De toetsen die daarna kwamen heb ik dus ook zeer slecht gedaan en het waren heel veel. Ik begin school niet meer leuk te vinden en ik kan dit aan niemand vertellen want ik denk dat ze niet gaan begrijpen. Want in de klas doet ze ook raar dingen maar als ik dan reageer, ben ik het die de straf krijgt. Het is zo moeilijk. Als dit nu gebeurt, op school, wat gaat dat worden later op mijn werk en zo? Vorig jaar zat er een meisje ook van andere origine in mijn klas en is nu gestopt met school. Ik weet dat de reden racisme is maar iedereen zegt, ja, ze was te dom, ze kon geen wiskunde en zo. Heel veel kinderen verliezen moed om verder te gaan met school. Dan denkt de school dat die kinderen dom zijn, maar er gebeurt zo veel op school, en iedereen behalve de school weet iets. En als de school dit weet, dan doen ze meestal niets dan ja, het was zo niet bedoeld,... Allemaal redenen om dit gedrag goed te praten. Nu begrijp ik waarom het ander kindje is gestopt met school! Ik vind school echt niet meer leuk!

WELKE LANGE TERMIJN IMPACT HEEFT DE ERVARING?

Het vorige hoofdstuk legde een aantal patronen bloot m.b.t. de interne processen die mensen met Afrikaanse roots doormaken, en hoe ze met een ervaring van discriminatie of uitsluiting omgaan. We vroegen daarnaast nog aan de verhalenvertellers op welk levensdomein de gebeurtenis uit hun verhaal een lange termijn impact had, en hoe dit hun kijk op zichzelf, anderen en de bredere maatschappij heeft veranderd.

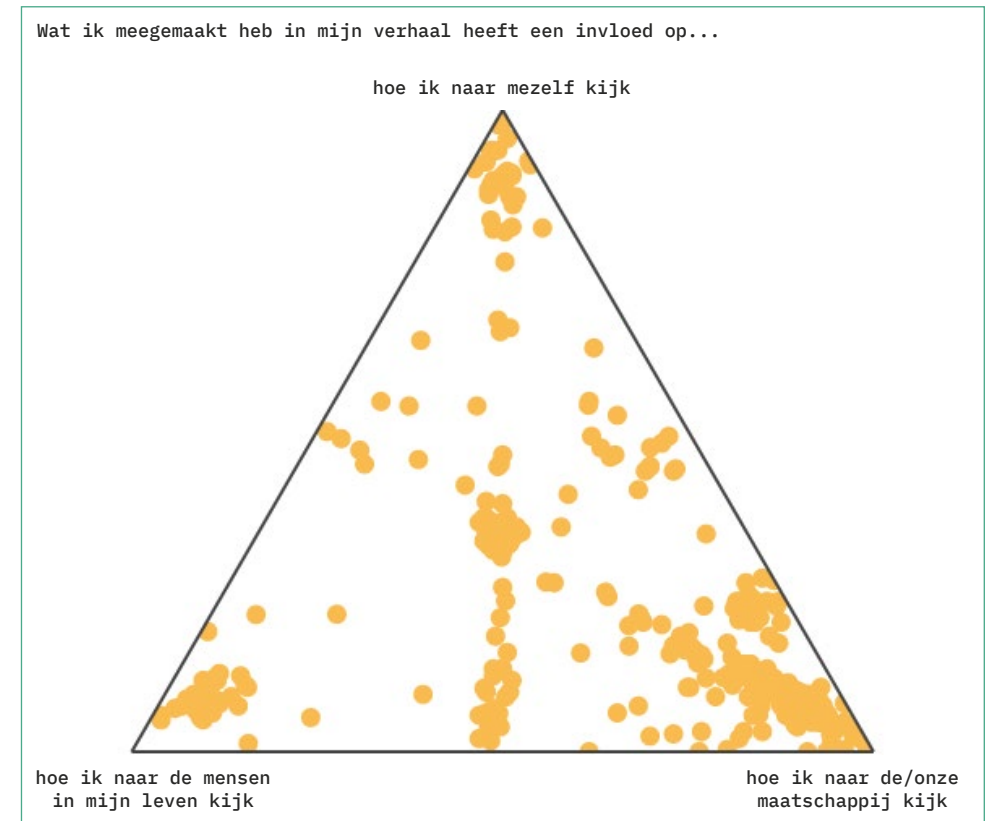
40% van de verhalenvertellers geeft aan dat de situatie uit hun verhaal geen invloed heeft gehad op werk- of studiekeuze, de mensen met wie ze omgaan, hoe ze zich in het openbaar gedragen of kleden of waar ze gaan wonen.

Dit patroon wordt bevestigd voor de eerste generatie en voor de verhalenvertellers vanaf 36 jaar, maar wordt echter genuanceerder als we kijken naar de tweede generatie. Voor hen is dit veel minder uitgesproken. We zien dat voor 1/3^e van deze verhalenvertellers de gebeurtenis wel een invloed heeft gehad op hoe men zich in het openbaar gedraagt of kleedt.

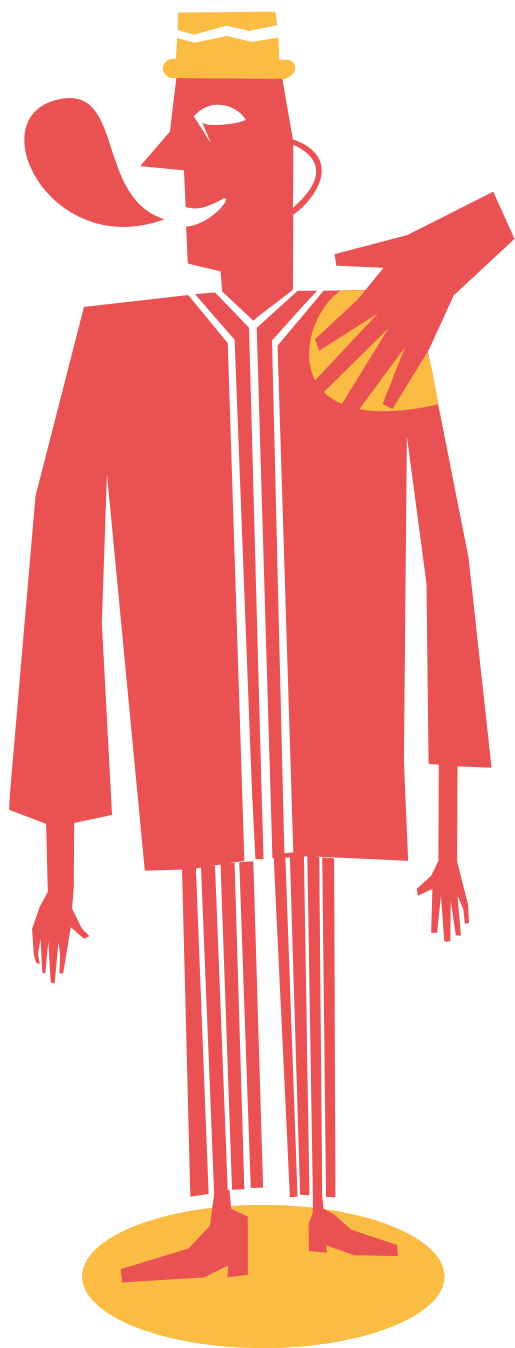
Voor mensen die aangeven dat ze 1-5 jaar in België verblijven, zien we bovendien een volledig ander beeld. 38% geeft aan dat het een invloed heeft gehad op zijn/haar (toekomstige) woonplaats en 37% op zijn/haar studie- of werkkeuze.

De ervaringen hebben voor de meeste verhalenvertellers een invloed gehad op hoe zij naar de maatschappij kijken. Dit geldt zowel voor de eerste en tweede generatie. We zien voor de tweede generatie wel een grotere invloed op hoe men naar zichzelf kijkt in vergelijking met de eerste generatie.

Naarmate de verhalenvertellers de situatie in hun verhaal meermaals hebben meegemaakt duiden zij frequenter aan dat de gebeurtenissen een invloed hebben op hoe zij naar zichzelf kijken.

Als we kijken naar het verschil tussen mannen en vrouwen zien we dat vrouwen zich opvallend frequenter in het midden van de driehoek positioneren dan mannen en daarmee aangeven dat de ervaring een invloed heeft gehad op hoe zij tezelfdertijd naar zichzelf kijken, naar andere mensen in hun leven en naar de maatschappij.

#linksracisme

Ik woonde nog niet lang in de stad Gent. Via kennissen had ik een groep mannen ontdekt die samen voetballen. Het waren hoofdzakelijk West-Vlamingen die in Gent woonden en werkten (blijven plakken) en noemden zichzelf links progressief. Via mijn toenmalige vriendin heb ik toen kennis gemaakt.

Ik kwam om mee te voetballen. Elke donderdagavond speelde ik met hen zaalvoetbal. Er waren ook enkele andere Sub-Saharaanse-Afrikanen in de ploeg. Na verloop van tijd ga ik ervan uit dat je een groep bent met een vriendschappelijke band.

Plots kreeg ik een mail communicatie. Ik stond ertussen ook, maar de andere Sub-Saharaanse Afrikanen niet. De toon was met 'met die Afrikanen altijd hetzelfde' type woordgebruik. Ik was zo gechockeerd. Progressief en open minded bleken ze dus helemaal niet. Iemand werkte zelfs met thema's die te maken hebben met internationaal. Ik ervaarde dat als een vertrouwensbreuk. Het deed dubbel pijn: in een moeilijke maatschappij waren dat mensen op wie je rekende en ik dacht dat te vinden bij de progressieven. Ik dacht dat op zijn minst 1 iemand zou reageren, maar was heen en weer gepraat.

Ik heb toen gereageerd. Ik heb gezegd dat ze mij misschien niet meer als een van Sub-Saharaanse Afrikanen beschouwden omdat ik de taal praat, maar dat ik wat ze schrijven heel erg vond. Eerst omdat ze er niet tussen staan en hun versie van de feiten niet kunnen geven. Ten tweede: het woordgebruik en wat

ze allemaal zeiden. Ik kreeg de reactie dat het niet over mij ging en dat ik een van de 'goeie' was. En daar moest ik tevreden mee zijn. Maar het gaat niet over mij, maar over een categorie van mensen, waar ik ook bij hoor. Ik ben gestopt met voetballen bij die ploeg. Ik heb het niet gedeeld met de andere Afrikanen. Ik wou niet de spelbreker zijn in iets waar ze heel erg naar uitkeken. Ik ben ervan uitgegaan dat de groep nadien voorzichtiger zou zijn/ beter zich zou gedragen tav de andere. Ik kreeg de indruk dat ze ergens wel een schuldgevoel hadden.

Ik kreeg nadien een gezond wantrouwen tav links alternatief Vlaanderen. Mijn kijk en beeld op de samenleving is hierdoor veranderd. Ik was toen heel naïef. Als ik in het begin die situaties deelde, zeiden de mensen rondom mij 'het zijn allemaal ongeschoolde mensen, trek je dat niet aan'. Toch voelde ik het een tikkeltje anders aan. Hoezo dan al die politieke stemmen voor bepaalde partijen? Dit type voorvallen zoals het mijne getuigt dat het in alle niveaus van de samenleving leeft, maar gewoon veel meer tussen de lijnen te horen en voelen is. Racisme is niet alleen zij die me bruine aap noemen op straat, maar het zijn ook diegene die in een bondgenootschap op die manier praten. Dat was toch shockerend en voor mij de basis van de bewustwording. Het voorval is een eye-opener geweest. Als ik nu iemand hoor zeggen 'Ik zie geen kleur en ik ben een wereldburger', dan leun ik achterover nu en wacht ik wat er gaat volgen.

De rol van de leraar in het in stand houden van racisme

Onlangs ben ik gaan studeren. Na zeer moeilijke middelbare schooljaren achter de rug te hebben waarin ik de hele tijd als enige zwarte meisje in de klas zat. Het meest memorabele moment dat me vaak te binnen schiet, is een keer na het einde van mijn examenperiodes. Ik deed het heel goed voor alle examens, behalve voor Frans tijdens mijn middelbare schooltijd. Tijdens de evaluatie kreeg ik te horen dat het voor mij niet mogelijk was om verder te gaan in de richting die ik volgde vanwege Frans. Ik kreeg toen het vriendelijke advies om een lagere studierichting (beroeps) te volgen. Ik ging rond en vroeg mijn klasgenoten naar hun cijfers. Er waren anderen die slecht presteerden in meer dan één vak, maar niet eens de boodschap kregen om van studierichting te veranderen. Na heel lang gehuild te hebben, nam ik de beslissing om van school te veranderen. Ik ging naar een andere school om in de richting te blijven waarin ik zat. Al snel kwam ik erachter dat ook deze school dezelfde houding had ten opzichte van zwarte mensen. Want, zo zeiden ze, ik hoorde thuis in 'beroeps'. Deze keer opende ik mijn mond en zei dat het niet

eerlijk was dat ze me vertelden dat ik in het beroeps hoorde, voordat ze mijn resultaten hadden gezien. Dus begon ik op te komen voor mijn rechten. Maar toen werd ik een meisje dat tegen het schoolsysteem was en daardoor werd ik een vijand voor veel van mijn leraren. Iets wat nooit mijn bedoeling was. Dus zelfs in de klas, als ik een vraag van een leraar moest beantwoorden, begonnen ze me gewoon hardop uit te lachen. Maar ik ben op deze school gebleven tot het einde van mijn middelbare schooljaar. Nu zit ik op de universiteit en het gaat heel goed, alleen ben ik sindsdien mijn zelfvertrouwen kwijtgeraakt. Zelfvertrouwen om in het openbaar te spreken, vertrouwen in wie ik ben en wat ik kan bereiken en vertrouwen in andere mensen om me heen.

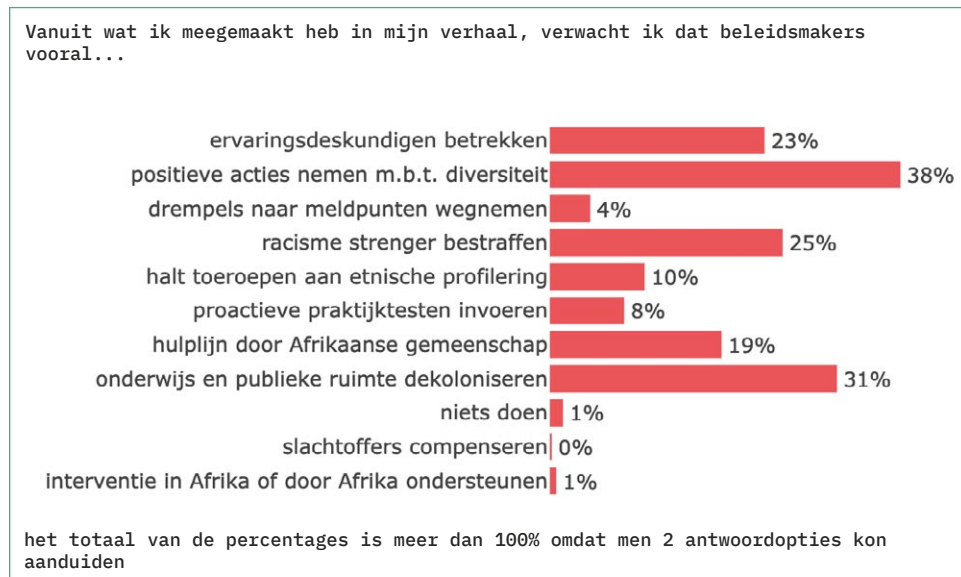
Om hiermee om te gaan, besloot ik een talkshow te beginnen, om andere mensen aan te moedigen die doormaken wat ik heb doorgemaakt. Om hen te helpen op te komen voor wat juist is en nooit de hoop te verliezen. Ik begin langzaam maar zeker mijn zelfvertrouwen terug te krijgen.

VERWACHTINGEN NAAR BELEIDSMAKERS

We vroegen aan de verhalenvertellers wat zij verwachten van beleidsmakers, vertrekkend vanuit wat ze hebben meegemaakt in hun verhaal.

Bij de start van dit onderzoekstraject was er het plan om, op basis van de inzichten uit het Luisteronderzoek, dialoogrondes te organiseren met verschillende stakeholders en overheden. Door het opschuiven van de planning omwille van de corona-pandemie en -maatregelen (zie hoofdstuk 'Over dit onderzoek'), was het onmogelijk om dit nog te organiseren binnen de tijdsspanne van het project. De resultaten en conclusies die hier worden vermeld, zijn de resultaten uit het Luisteronderzoek.

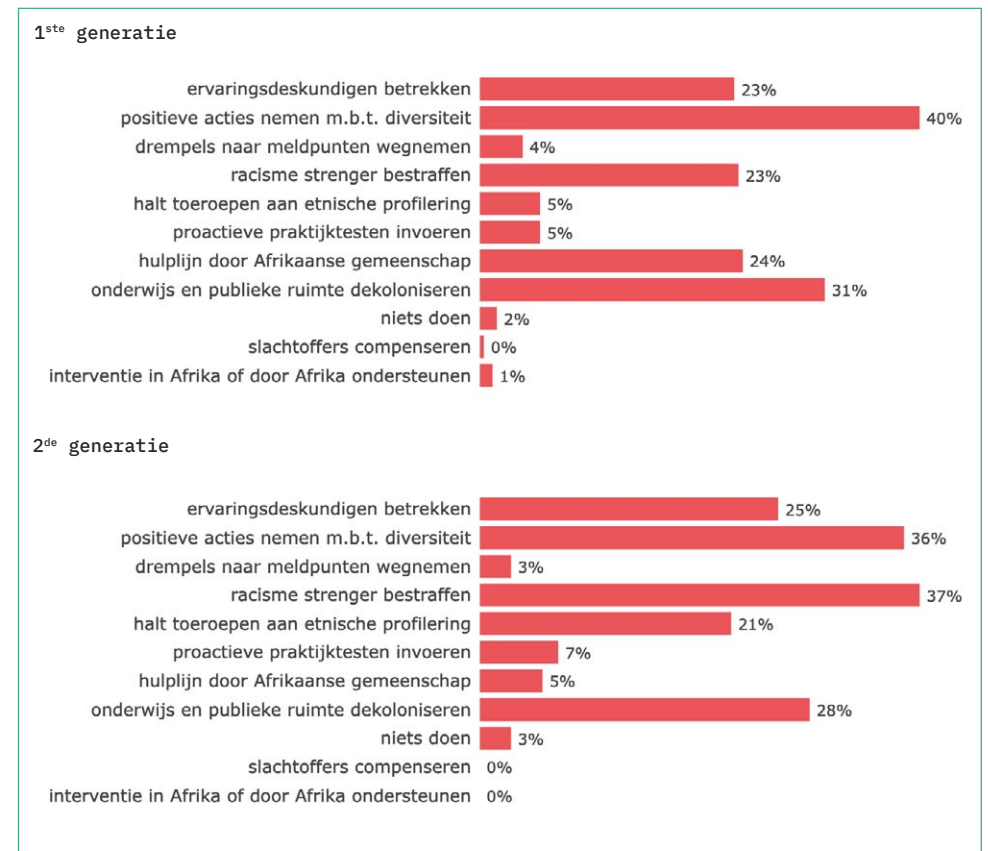
De belangrijkste verwachting van de verhalenvertellers (38%) is dat beleidsmakers positieve acties ondernemen om de diversiteit in de maatschappij beter te weerspiegelen.

Op een tweede plaats vinden we het dekoloniseren van onderwijs en de publieke ruimte (31%). Voor mensen met roots in DR Congo is dit zelfs de meest belangrijke verwachting (50%).

Racisme strenger bestraffen staat met 25% op een derde plaats.

Als we de eerste en tweede generatie vergelijken zien we opvallende verschillen. De eerste generatie verwacht in 23% van de gevallen dat racisme strenger wordt bestraft. Voor de tweede generatie is dat 37%.

De tweede generatie hecht ook een veel groter belang aan etnisch profileren een halt toeroepen (21%) in vergelijking met de eerste generatie (5%).

Voor de eerste generatie is een hulplijn bemand door Afrikaanse gemeenschap belangrijk (24%), terwijl dit geen prioritaire verwachting is voor de tweede generatie (5%).

Ditzelfde patroon zien we ook als we de verwachtingen naar beleidsmakers bekijken volgens leeftijdscategorie. 26% van de verhalenvertellers ouder dan 36 jaar verwacht van beleidsmakers een hulplijn bemand door de Afrikaanse gemeenschap, terwijl dit slechts voor 10% van de mensen jonger dan 36 jaar wordt aangeduid.

Mannen en vrouwen daarentegen leggen grotendeels dezelfde accenten in hun verwachtingen naar beleidsmakers.

Deze resultaten bevestigen dat een aanpak van racisme fijnmazige voorstellen op maat nodig heeft en een beleid dat onder meer rekening houdt met verschillende noden volgens leeftijd en generatie.

Werken bij de overheid is zeer moeilijk voor mensen met migratieachtergrond

Ik werkte als consulent bij een organisatie die ik hier niet wil benoemen. Deed mijn werk zeer goed. Op een bepaald moment kwam uit vanuit de HR de vraag of ik aan een interview wil meedoen in het kader van diversiteit. Ik deed het en had toen alleen maar lof over mijn werkgever en mijn collega's wat toen ook wel zo was. Toen het rapport naar buiten kwam had iedereen het gelezen en kreeg ik heel veel lof van mensen buiten mijn dienst maar niemand van mijn team. Toen veranderde iets. Blijkbaar zouden ze gelezen hebben dat ik duidelijk overgekwalficeerd was voor de rol die ik deed (met 2 masterdiploma's uit Belgische universiteiten) en toch nog werken als consulent. Dus begon ze me racistisch te behandelen, uit te sluiten, anders te behandelen en letterlijk heel slechte dingen zeggen over mij. Ik nam het niet echt persoonlijk op en deed gewoon verder met mijn werk tot op het moment dat ik nergens meer in de eetruimtes, en in het team welkom was. Toen besliste ik om naar de leidinggevende te gaan. Niets gebeurde. Ik ging dan naar een vertrouwenspersoon die mij advies gaf om een informeel klacht in te dienen. Dat deed ik ook. Toen begon ik te zien dat dingen begon te bewegen maar dan in een verkeerde richting. Ik werd niet uitgenodigd om het te bespreken maar werd direct verplaatst naar een andere locatie heel ver van waar ik woonde. Ik deed het, en ook heel goed. Toen ze dat zagen dat het mij toch niet veel scheelde gaven ze mij nog een extra locatie bij. Dus moest ik op twee verschillende plaatsen heel ver van elkaar cliënten zien. Klanten bleven voor mij vragen in beide lokaties; Toen begon mijn collega's de klanten te verwarren, als ze naar een locatie kwamen waar ik gewoon op mijn bureau zat

te werken werd hen gezegd dat ik op een andere locatie zat. En als ze daar gingen werd hun dan gezegd dat ik net vertrokken was naar de andere locatie van waar ze vandaan komen. Zo konden ze het niet volhouden dus gingen ze bij hun voor verdere begeleiding en zag ik minder en minder mensen voor begeleiding. Mijn collega's gingen nog verder dan dit, ze gingen rapporteren dat ze mijn werk doen, en dat ik niets doe. Ik gaf niet op. Kwam elke dag opdagen en voor nieuwe mensen zorgen. Toen ze zagen dat ik niet opgeef, besliste mijn leidinggevende om mij maar administratief taken te geven. Fotokopie, archiveren, en zo voort. Ook dat deed ik met respect en zorgvuldig. Toen werd er een ontslagbrief naar mij gestuurd dat ik onbekwaam ben en dus word ik ontslagen. Ik nam de brief en ging hogerop om te melden. Daar gaf ik uitleg over wat er allemaal gebeurde en ze vragen mij waarom ze niets over wisten. Waarom ik het niet had gemeld. Ik had wel gemeld. Maar zeiden tegen mij dat informeel melding mijn ontslag niet kan stoppen. Dat ik een formeel melding had moeten maken, dan hadden ze mij niet ontslaan. Ik werd dus verkeerd geadviseerd om een informeel melding te doen, terwijl ze intern iets aan het regelen was om excuses te vinden om mij onterecht te ontslaan. Als enige Afrikaan op de dienst, wist ik niets over mijn rechten, enkel over mijn plichten. En mijn collega's, spaande zich samen met de leidinggevende om van mij af te komen. Gewoon omdat ik een bedreiging was voor hen met mijn diploma's en de knowhow die ik had. Dit gebeurde bij een overheidsentiteit dat ons zou moeten beschermen. Waar ben ik dan wel veilig? ik werk nu bij een non profit met mensen van verschillende nationaliteiten. Ik voel mij hier zeer veilig.

VERTROUWEN OM RACISME AAN TE PAKKEN

In wie hebben mensen vertrouwen om racisme aan te pakken? Hoe verhouden de verschillende actoren zich ten opzichte van elkaar? En kijken mensen naar een bepaalde actor als een eensgezinde groep, of is er vooral veel diversiteit?

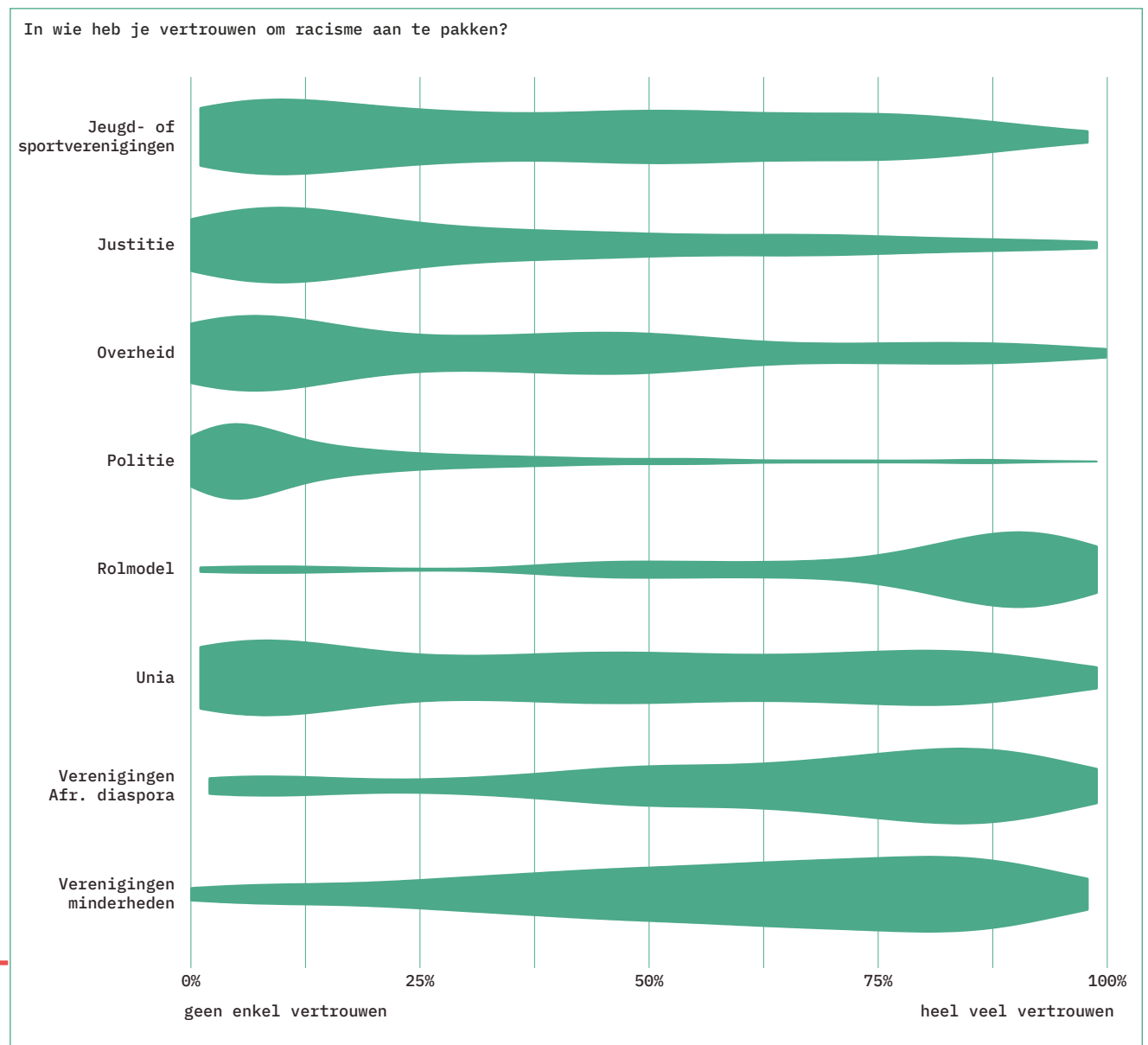
De grafiek hiernaast geeft weer waar mensen zich positioneerden op een schaal tussen 'geen enkel vertrouwen' en 'heel veel vertrouwen'.

Mensen hebben het minst vertrouwen in de politie, en daar bestaat ook het meest eensgezindheid over. Het vertrouwen in jeugd- en sportverenigingen en vooral UNIA is het meest uiteenlopend (meest verspreide antwoorden over de lijn > de vorm is bijna overal even dik).

De eerste generatie heeft in vergelijking met de 2^e generatie minder vertrouwen in UNIA, de politie, justitie, verenigingen van minderheden en jeugd- of sportverenigingen om racisme aan te pakken.

Het meest vertrouwen stellen mensen in rolmodellen, en dan vooral in mensen uit eigen kring (familie, vrienden, eigen sociaal netwerk werd 40 keer aangehaald). In tweede instantie komen bekende personen uit de culturele of sportwereld naar voren (23 mensen vermelden dit). Daarnaast zijn er ook 16 mensen die aangeven dat ze in niemand vertrouwen hebben om racisme aan te pakken, of alleen in zichzelf. Het geloof en het religieuze netwerk komt ook 11 keer aan bod.

De dikte van de gekleurde vormen in de grafiek geeft aan waar de voornaamste concentratie aan bolletjes/antwoorden zich bevindt.

GEVEN JONGEREN EN OUDEREN EEN ANDERE BETEKENIS AAN HUN VERHALEN?

We vergeleken de patronen (grafieken) van de vier leeftijdsgroepen uit dit onderzoek (zie pagina 12) en vatten hieronder de belangrijkste conclusies samen. De lage aantallen verhalen van minderjarigen en mensen ouder dan zestig jaar dwingen ons tot voorzichtigheid om conclusies te maken over verschillende leeftijdsgroepen.

Hoe jonger de persoon die een verhaal deelde, hoe sterker de ervaring verbonden wordt met racisme. De leeftijdsgroep plus 60 jaar ziet hun ervaring vooral als kleineren/vernederen, en iets minder als racisme.

Jongere leeftijdsgroepen en de tweede generatie geven vaker aan dat hun 'anders' zijn 'heel expliciet' benoemd wordt in hun verhaal. Oudere leeftijdsgroepen en de eerste generatie delen vaker ervaringen over impliciet racisme (waar hun 'anders' zijn niet uitdrukkelijk benoemd wordt).

Het gevoel dat elke leeftijdscategorie het sterkst associeert met zijn/haar verhaal is kwaadheid. Hoe jonger de persoon, hoe sterker ze echter hun verhaal met dit gevoel verbinden. Naarmate de verhalenvertellers ouder worden neemt het gevoel van onzichtbaarheid toe, maar ook de mate waarin men de controle had/behield over de situatie in zijn/haar verhaal.

De jongere leeftijdsgroepen voelen zich meer ondersteund dan de ouderen. Steun van het eigen netwerk is veruit de belangrijkste steun die verhalenvertellers ervaren, ongeacht hun leeftijd.

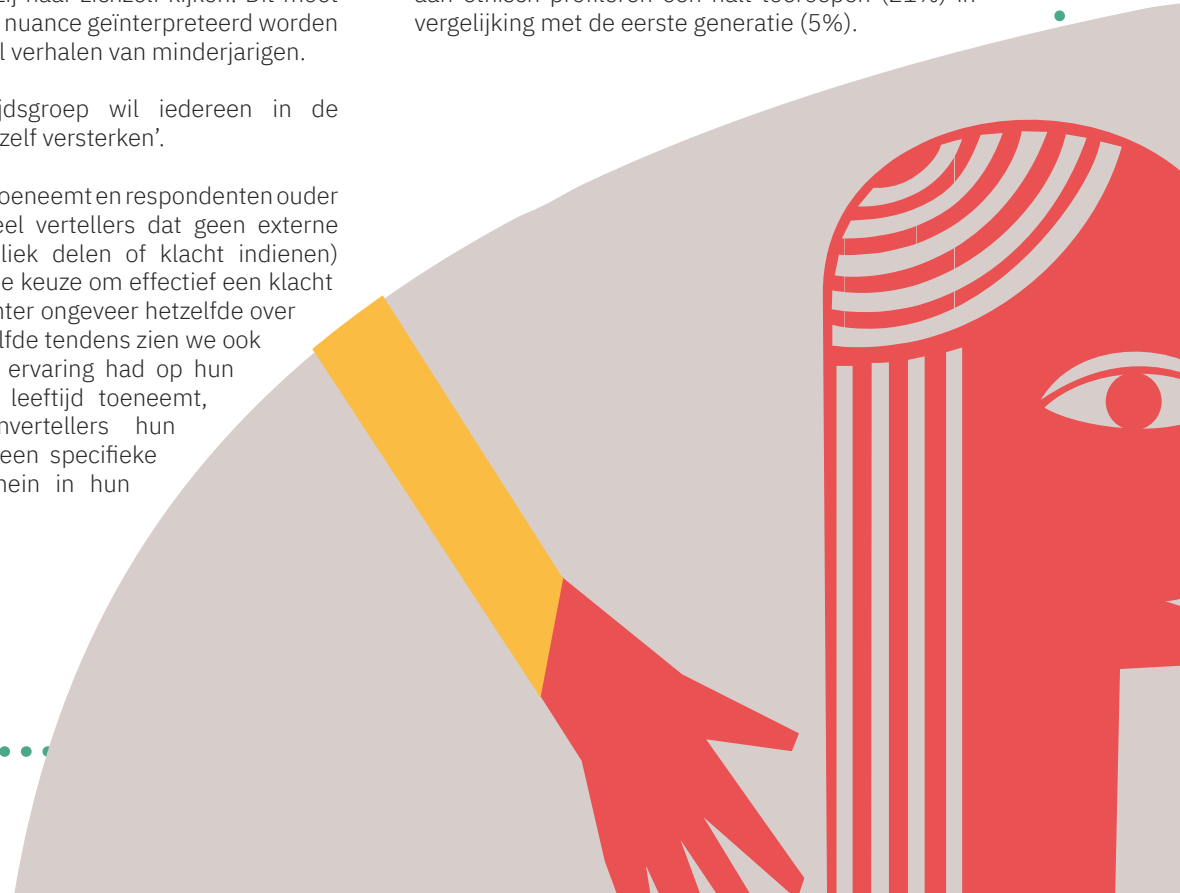
Alle verhalenvertellers geven aan na de situatie in hun verhaal het meest nood te hebben gehad aan erkenning. Die nood aan erkenning stijgt nog met leeftijd van de verhalenverteller. Nood aan informatie is het sterkst bij de jongere leeftijdsgroepen. Boven 35 jaar blijkt die nood zo goed als weg te vallen.

Van alle leeftijdsgroepen geven minderjarigen procentueel het sterkst aan dat de ervaring een invloed heeft gehad op hoe zij naar zichzelf kijken. Dit moet echter met de nodige nuance geïnterpreteerd worden gezien het lage aantal verhalen van minderjarigen.

Ongeacht de leeftijdsgroep wil iedereen in de toekomst vooral 'zichzelf versterken'.

Naarmate de leeftijd toeneemt en respondenten ouder zijn, stijgt het aandeel vertellers dat geen externe acties (ervaring publiek delen of klacht indienen) heeft ondernomen. De keuze om effectief een klacht in te dienen, blijft echter ongeveer hetzelfde over leeftijden heen. Dezelfde tendens zien we ook in de impact die de ervaring had op hun leven: naarmate de leeftijd toeneemt, linken de verhalenvertellers hun verhaal minder aan een specifieke impact op een domein in hun leven.

Naarmate men ouder wordt, duiden verhalenvertellers frequenter als verwachting aan om een permanente vertrouwenspersoon of hulplijn te installeren die bemand is door de Afrikaanse gemeenschap, en hebben ze minder de verwachting om proactieve praktijktesten in te voeren. De eerste generatie verwacht in 23% van de gevallen dat racisme strenger wordt bestraft. Voor de tweede generatie is dat 37%. De tweede generatie hecht ook een veel groter belang aan etnisch profileren en halt toeroepen (21%) in vergelijking met de eerste generatie (5%).

HOE VERSCHILLEN DE VERHALEN VAN MANNEN EN VROUWEN?

In de verhalen van vrouwen lezen we in de eerste plaats over werksituaties; mannen vertellen voornamelijk over gebeurtenissen op publieke plaatsen (op straat, openbaar vervoer, etc.). Vrouwen deelden ook opvallend meer verhalen die zich thuis of bij vrienden afspeelden, in vergelijking met mannen.

Mannen geven vaker aan dat hun 'anders' zijn expliciet werd benoemd, vergeleken met vrouwen, en dat ze amper of totaal geen controle behielden over de situatie die ze beschreven.

Mannen deelden ook meer verhalen waarin ze sterker aangeven dat ze zich niet goed genoeg voelen. Ze voelen zich iets minder thuis in België (40% antwoordt 'meestal niet') vergeleken met vrouwen (30%).

Vrouwen en mannen geven beide aan dat ze het meest nood hebben aan erkenning, in vergelijking met hulp en informatie. Beide groepen voelen zich even weinig ondersteund in hun verhalen, maar mannen delen wel opvallend vaker hun ervaring in (religieuze) vereniging of eigen netwerk (27% vs 10% bij vrouwen).

Zowel mannen als vrouwen geven overwegend aan dat de situatie in hun verhaal geen invloed had op een bepaald levensdomein. Als ze dit wel aangeven, zeggen meer mannen dat ze hun gedrag in het openbaar aanpassen (merk op dat ze ook meer ervaringen deelden die zich afspelen in de publieke ruimte), in vergelijking met vrouwen. Vrouwen zien meer invloed in hun sociale relaties (vrienden of (toekomstige) partner). De impact voor werk- of studiekeuze is voor beide groepen even groot.

Daarbij aansluitend geven mannen ook opvallend sterker aan dat wat ze hebben meegemaakt in hun verhaal, hen anders doet kijken naar de maatschappij, en dat ze in de toekomst anders zullen omgaan met bepaalde situaties of zich inzetten voor structurele veranderingen. Bij vrouwen ligt het zwaartepunt op zichzelf versterken.

Wat betreft verwachtingen naar beleidsmakers, volgen mannen en vrouwen grotendeels hetzelfde patroon. Mannen verwachten iets meer dat racisme strenger bestraft wordt; vrouwen hechten iets meer belang aan het betrekken van ervaringsdeskundigen in het debat over racisme.

HOE GAAT DIT LUISTERONDERZOEK VERDER?

'Racisme ontrafeld' luisterde op grote schaal naar de ervaringen van discriminatie bij personen met Afrikaanse roots. Het past perfect in de beleidskeuzes die Sankaa vzw als koepel de komende jaren nastreeft:

- Het versterken van sleutelfiguren binnen de gemeenschap.
- Een stem geven aan mensen.
- Het gemeenschapsgevoel tussen verenigingen en mensen bevorderen.
- Het verzamelen van signalen van de achterban van Sankaa vzw en hiermee verder aan de slag gaan om actieve participatie en inclusie in de samenleving te bevorderen.

Sankaa vzw wil immers een belangrijke rol spelen in de preventie en bestrijding van discriminatie in al zijn vormen.

'Racisme ontrafeld' bevestigt dat discriminatie diep geworteld aanwezig is in verschillende geledingen van de maatschappij en de impact laat zich voelen op verschillende vlakken.

Tegelijk tonen de resultaten van dit luisteronderzoek ons de daadkracht, vastberadenheid en grote veerkracht bij personen met Afrikaanse roots die dagdagelijks geconfronteerd worden met discriminatie, en dit al vanaf jonge leeftijd.

We merkten dat mensen meer geneigd waren om hun verhaal te delen en deel uit te maken van een veranderingsbeweging als ze effectief het gevoel hebben dat er een wezenlijk verschil kan worden gemaakt. We probeerden dit alvast door onmiddellijke hulp te bieden in zeer concrete gevallen van discriminatie, door zichtbaar te maken dat het om een systemisch of structureel probleem gaat en mensen geen individuele schuld treft, door verbinding te creëren tussen mensen, door hoop te geven dat dit soort onderzoek nodig is en door deze mensen deel te laten uitmaken van de verdere analyse en beleidsaanbevelingen. De sensemaking workshops gaven waardevolle inzichten, en zorgden ook voor een gevoel van verbondenheid en bewustzijn.

Dit laatste aspect is cruciaal voor Sankaa vzw en hierop willen we verder inzetten om onze toekomstige prioriteiten en acties te verfijnen, om kansengroepen te versterken en een inclusieve samenleving te stimuleren. 'Racisme ontrafeld' heeft verschillende aspecten belicht en vormt de start van een traject om samen met onze achterban en iedereen die zich heel concreet wil inzetten voor structurele verandering rond racisme, verder aan de slag te gaan.

Dit onderzoek bevat een schat aan informatie waar we de komende jaren, samen met partners, verder rond willen werken. Uit de basisanalyse en inzichten uit de sensemaking workshops kwamen volgende belangrijke thema's:

- Hoe gaan mensen om met discriminatie. Welke coping mechanismen zetten ze in?
- Hoe versterken we mensen met traumatische ervaringen? Wat is de kracht van Safe space?
- Waar kunnen mensen terecht met hun ervaringen? Wat zijn drempels om een klacht in te dienen of actie te nemen?
- Wat maakt dat iemand zich thuis voelt in België of niet? Hoe is dit gerelateerd aan het engagement dat men wil nemen om dingen te veranderen? Wat kunnen we hieruit leren?

Prioritair willen we momenteel als organisatie inzetten op trauma en safe space.

Het baart ons immers zorgen dat mensen aangeven dat ze zich niet veilig voelen in hun omgeving, op hun werk, op straat, maar ook vaak niet in hun eigen thuissituatie.

De sensemaking workshops waarin we dieper ingingen op de coping strategieën leerden ons dat de constante afwijzing door de omgeving, de vernedering en micro-agressies het gevoel van waardeloosheid versterken en een bron zijn voor psychisch en lichamelijk lijden.

Het leerde ons ook dat er een link bestaat tussen de mate waarin het raciale trauma zich manifesteert bij de betrokkene en het soort coping mechanisme dat eruit voortvloeit.

Daarom starten we de komende maanden met een nieuw traject: 'SAFE HARBOUR'. Een project met focus op verbinding, healing & veerkracht.

Het doel is tweeledig. Enerzijds willen we ervaringsdeskundigen opleiden tot 'Safe Support Leaders' die groepen faciliteren en de diep verborgen emoties, frustraties en trauma's bij mensen met Afrikaanse roots bespreekbaar helpen maken.

Daarnaast willen we het creëren van een veilige ruimte faciliteren. Platformen waar mensen hun zelfvertrouwen kunnen versterken, waar ze (h)erkenning vinden voor hun probleem, samen kunnen reflecteren, zich verbonden weten met anderen en kunnen genezen van traumatische verwondingen van racisme en discriminatie. Dit zal hen helpen om een netwerk op te bouwen waarop ze kunnen terugvallen wanneer ze worden geconfronteerd met gebeurtenissen zoals racisme, maar ook om weer de verbinding aan te gaan met de bredere samenleving.

De verhalen uit dit onderzoek leggen een pijnlijke realiteit bloot, verteld vanuit de persoonlijke beleving van meer dan 400 mensen.

Sankaa vzw zal hier vanuit haar missie en strategie verder aan werken. Tegelijk roepen we op dat we de verandering waar we naar verlangen, slechts kunnen realiseren als we dit met alle partijen, inclusief de overheid, samen uitvoeren.

RACISME ONTRAFELD

Een inkijk in hoe personen met Afrikaanse roots in België zich anders behandeld of uitgesloten voelen

SAN
KAA